

PLAN I PROGRAM NASTAVE I UČENJA BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST ZA DRUGI RAZRED GIMNAZIJA

Cilj učenja Bosanskog jezika i književnosti je unapređivanje jezičke i funkcionalne pismenosti; sticanje i njegovanje jezičke i književne kulture; osposobljavanje za tumačenje i vrednovanje književnih djela; afirmiranje i prihvatanje vrijednosti humanističkog obrazovanja i odgoja učenika; razvijanje ličnog, nacionalnog i kulturnog identiteta, ljubavi prema maternjem jeziku, tradiciji i kulturi bošnjačkog naroda, kao i drugih naroda i etničkih zajednica.

OPĆE PREDMETNE KOMPETENCIJE

- Stečeno znanje o bosanskom jeziku, bošnjačkoj književnosti i njenom historijskom kontinuitetu jasno uobličava i kazuje.
- Poštujući standardni jezik, vlada usmenom i pisanom komunikacijom.
- Pročitana književna djela tumači, analizira spoznavajući duhovnu ljepotu pisane riječi.
- Zna pojavno-činjenički kontinuitet pisaca i njihovih djela; razumije važnost književnih ideja, motiva, kao unutarnje geneze i prisnog nastavljanja refleksiranja i obnavljanja u samome sebi.
- Prati i razumije sinhronijske komparativne odnose sa srpskom književnošću, dodire na zajedničkim osnovama bosanskoga i srpskoga jezika i značenja stilskih formacija od vremena preporoda koji se pokazuju kao snažan katalizator razvojnog kretanja ove književnosti.

Osnovni nivo

- Govori jasno standardnim jezikom. Koristi oba pisma: latinicu i ćirilicu, dajući prednost latinici. Umije da sastavi tekst koji ima logičan slijed i strukturu. Zna napisati tekst koristeći se potrebnim žanrovima kako bi mogao uzeti učešće u društvenim zbivanjima. Čita i razumije umjetničke i neumjetničke tekstove srednje složenosti i kritički promišlja o njima.
- Razlikuje bosanski književni jezik od dijalekata, razumije važnost njegovanja književnoga jezika. U govoru i pisanju primjenjuje određena gramatička pravila. Poznaje nauke koje se bave proučavanjem glasova, riječi i rečenica. Rječnički fond koristi u svakodnevnoj komunikaciji i primjenjuje ga u skladu sa prilikom.
- Prepoznaje autore književnih djela obrađenih u toku školovanja, umije da odredi vrijeme i okolnosti njihovog djelovanja. Prepoznaje osnovne teorijske i poetičke odlike epoha i pravaca, i identificira stvaraoce i djela koja ih predstavljaju u školskome programu. Na primjerima određenih djela uočava, prepoznaje i usvaja temeljne vrijednosti koje ga pripremaju za život.

Srednji nivo

- Govori jasno i javno izražava svoje mišljenje; precizno formulira složenije tekstove, izlaže ih, sastavlja, iznoseći ideje o jeziku, književnosti i kulturi. Ima formiran čitalački ukus i kritički pristupa složenijim književnim i neumjetničkim tekstovima.

- Razumije važnost bosanskoga jezika i zna o značaju jezika za identitet jednog naroda. Poznaje periodizaciju historije bosanskoga književnoga jezika. Znanja vezana za glasove, riječi i rečenice i njihov odnos su veća i produbljenija.
- Koristi književne termine u tumačenju književnog djela. Uočava strukturne činioce književnoga teksta, njegove ideje, motive, stilske i jezičke osobine i umije da ih tumači. Analitički pristupa problemima u književnom djelu, znalacki i argumentirano brani svoje stavove. Ima formiran čitalački ukus.

Napredni nivo

- Sastavlja i diskutuje o složenijim temama iz književnosti, jezika i kulture; rečenični fond je na zavidnom nivou; pokazuje analitički pristup i produbljeno promišljanje. Uočava stilske postupke i razvija svijest o sebi kao čitaocu.
- Zna o razdobljima kroz koja je prošao bosanski jezik. Poznaje specifičnosti i raznovrsne utjecaje kojima je bio izložen bosanski jezik. Umije da bosanski jezik svrsta u historijski kontekst i uoči sličnosti i razlike sa srodnim slavenskim jezicima. Ima solidno znanje o rečenici i rečeničnim članovima.
- Umije kritički da pristupi analizi i tumačenju složenijih književnih djela, kako iz obaveznog školskog programa, tako i djela po sopstvenom izboru. Metode koje pritom koristi su raznovrsnije i složenije.
- Analizira, uspoređuje i vrednuje književnoumjetničke tekstove uz upotrebu valjanih i odgovarajućih argumenata. Istražuje i traga za novim sadržajima.

SPECIFIČNA PREDMETNA KOMPETENCIJA: JEZIK

Osnovni nivo

- Posjeduje osnovna znanja o jeziku i funkcijama jezika; posjeduje razvijen osjećaj pripadnosti i poštivanja prema vlastitom jeziku, a uvažava i poštuje druge jezike.
- Razlikuje književni standardni jezik od dijalekata; ima osnovna znanja o razvoju bosanskog jezika kroz stoljeća.
- Zna osnovnu podjelu glasova bosanskog jezika i razumije glasovne promjene; poznaje gramatičku kategoriju promjenljivih i nepromjenljivih vrsta riječi, kao i njihove podvrste; umije da primjenjuje osnovna pravila u govoru i pisanju.
- Ima osnovna znanja o morfemsko-morfološkoj strukturi riječi. Pravilno povezuje riječi u rečenici i razlikuje službu riječi u rečenicama građenim po osnovnom modelu.
- Umije da vlada leksikom svoga jezika; zna najvažnije rječnike bosanskog jezika i umije njima da se koristi.
- Umije da komunicira lahko i brzo, iznoseći svoje stavove bez zadržke; primjenjuje norme standardnog jezika u govoru i pisanju; ima umijeće slušanja tuđeg govorenja i mišljenja i uvažavanja sagovornika u različitim situacijama.
- Ovladao je vještinom samostalnog pisanja namjenskih tekstova jednostavne forme (molba, žalba, zahtjev, biografija...) i izrade PPT prezentacija, uz pravilnu upotrebu standardnoga jezika i latiničnog pisma.
- Kao zaokruženu cjelinu na kraju školovanja izrađuje maturalni rad.
-

Srednji nivo

- Posjeduje šira znanja o jeziku uopće i osnovna znanja o jezicima koji postoje u svijetu, njihovoj međusobnoj srodnosti i tipovima; poznaje glavne osobine dijalekata bosanskog jezika, njihove podvrste i glavna pravila zamjene glasa „jat”.
- Ima potrebu da čuva svoj dijalekat, ali i da tolerira druge dijalekte. Ima šira znanja o glasovima bosanskog jezika, zna prozodijski sistem standardnog bosanskog jezika (funkcija akcenata i dužine), ima šira znanja o osnovnoj podjeli riječi, njihovim oblicima i načinima građenja novih riječi; poznaje vrste rečenica i analizira rečenice građene po različitim modelima.
- Pospješuje svoj vokabular i ima osjećaj za pravilno, logično, jasno, precizno i stilski skladno izražavanje.
- Izražajno čita i ima svoj poseban i pravilan stil izražavanja.
- Koristi stručnu literaturu; razumije i sastavlja složenije tekstove u različite svrhe i namjene (administrativne, publicističke i tekstove ličnog karaktera) vodeći računa o pravopisnoj i gramatičkoj normi.

Napredni nivo

- Posjeduje detaljnija znanja o jeziku uopće i detaljnija znanja o gramatici bosanskog jezika (akcentima, sastavu riječi, značenju padeža i glagolskih oblika, strukturi rečenice); poznaje strukturu rečeničnog člana.
- Koristi leksičko blago bosanskog jezika i pažljivo sluša sagovornika; procjenjuje njegove verbalne i neverbalne reakcije; uvažava konvencije društvenog općenja i umije da vodi dijalog i razgovor u kojem učestvuje više lica.
- Uvažava pravopisne i stilističke norme bosanskog standardnog jezika u pisanju eseja, stručnog teksta i novinskog članka.

SPECIFIČNA PREDMETNA KOMPETENCIJA: KNJIŽEVNOST

Osnovni nivo

- Upoznat je sa djelima koja su uvrštena u školski program. Čita djela, zna bitnije predstavnike svjetske i bošnjačke književnosti.
- Umije da razlikuje i imenuje pojedine strukturne i poetičke osobine obrađivanih tekstova.
- Zna da uoči ideju, motive; po potrebi umije da, citiranjem određenih dijelova, naglasi, ilustruje, potkrijepi misao koja je važna u datom tekstu.
- Shvata zašto je čitanje bitan segment obrazovanja koji, osim što unapređuje rječnički fond, unapređuje i naše retoričke sposobnosti, bogati naš duh i gradi našu ličnost.
- Razumije da čitajući gradimo naš identitet i čuvamo i njegujemo naslijeđe naših predaka.

Srednji nivo

- Čitajući književna djela iz obaveznog školskog programa, tumači ih i pritom pokazuje književnohistorijska znanja.
- Poznaje teorijske, estetske i lingvističke činjenice koje koristi pri tumačenju književnih djela.
- Poznaje obilježja epoha, kao i njihove utjecaje na razvoj svjetske i bošnjačke književnosti.

- Izgrađene čitalačke navike koristi za proširivanje svojih vidika i konstruiranje novih metoda primjene.
- Vrednuje utjecaj određenih strukturnih, jezičkih i značenjskih odlika teksta na njegov rast i razvoj.

Napredni nivo

- Uočava i samostalno rješava problemske situacije u književnim djelima.
- Analizi i tumačenju poetskog, estetskog i strukturnog u književnom djelu pristupa znalacki.
- Umije da koristi odgovarajuće postupke u tumačenju književnih djela.
- Usporednom metodom produbljuje svoja znanja i kritičke stavove o književnom djelu.
- Vješto koristi i primarnu i sekundarnu literaturu, kako bi njegov osvrt na određena književna djela bio što obuhvatniji i analitičniji.
- Odlično zna kolika je uloga čitanja i spoznavanja svih slojeva jednog umjetničkog djela.
- Razumije da je čitanje neophodno za lični rast, ali i za rast društva.
- Umije da procijeni svoje čitalačke sposobnosti.

Standardi obrazovnih postignuća ¹	<p style="text-align: center;">ISHODI</p> <p>Po završetku drugog razreda učenik će biti u stanju da:</p>	TEME i ključni pojmovi sadržaja programa
--	---	--

¹Standardi obrazovnih postignuća dostižu se **na kraju općeg srednjeg obrazovanja**. Isti standard (ili njegov dio) aktiviraće se više puta tokom školske godine, odnosno do kraja srednjeg obrazovanja, ali uz pomoć različitih ishoda. Takvo postupanje osigurava dosezanje sve višeg i višeg nivoa pojedinačnih učeničkih postignuća, a učenička znanja, vještine i sposobnosti se neprestano sagledavaju iz novih uglova, utvrđuju, proširuju i sistematiziraju.

S obzirom na složenost predmeta Bosanski jezik i književnost i oblasti unutar predmeta, neophodno je postupno ostvarivati sve standarde kroz sve četiri godine srednjoškolskog obrazovanja, ali pojedini standardi se mogu vidjeti i kao konkretnije povezani sa određenim ishodom.

<p>2BJK.1.1.1. Posjeduje osnovna znanja o jeziku kao sistemu znakova i sredstvu sporazumijevanja i komuniciranja; ima osjećaj pripadnosti i poštivanja prema vlastitom jeziku i uvažava i poštuje druge jezike; ima potrebu upotrebe jezika na pozitivan i društveno odgovoran način, bez predrasuda; razumije red riječi u rečenici, poznaje povezivanje rečenica u diskurz, prepoznaje tipove teksta; razlikuje temeljne jezikoslovne pojmove; zna osnovne pojmove iz sociolingvistike; ima osnovna znanja o fazama razvoja bosanskog jezika kroz stoljeća; poznaje i primjenjuje pravopisnu normu.</p> <p>2BJK.1.1.2. Razlikuje književni/standardni jezik i dijalekte, ima pravilan stav prema svom i drugim dijalektima; ima potrebu da čuva svoj dijalekat i sve potrebite različenosti, ali i da razvija tolerantnost prema drugim dijalektima; umije da prepozna osnovne varijetete; razumije položaj etnografskih dijalektizama u standardnom jeziku i prepoznaje funkcionalne stilove bosanskog jezika; zna osnovne podatke o mjestu bosanskog jezika među drugim slavenskim i indoevropskim jezicima; umije da koristi rječnike, enciklopedije, knjige, novine, literaturu i internet kao izvor informacija.</p> <p>2BJK.1.1.3. Zna osnovnu podjelu glasova i umije da napravi razliku između pravilnog i nepravilnog izgovora glasa; prepoznaje fonetske i fonološke jedinice bosanskog standardnog jezika, njihova artikulaciona i akustička obilježja; pravilno upotrebljava glas „h“ gdje mu je po etimologiji i normi mjesto; ima osnovna znanja o slogu, njegovoj strukturi i tipovima; zna jedinice akcenatskog sistema i njihova obilježja; razumije pojmove: enklitika i proklitika, postakcenatska dužina.</p> <p>2BJK.1.1.4. Poznaje i razlikuje promjenljive i nepromjenljive vrste riječi,</p>	<p>– objasni prvu i drugu razvojnu fazu bosanskoga književnog jezika;</p> <p>– objasni razliku između etimološkog i fonološkog pravopisa;</p> <p>– napiše tekst, primjenjujući forme i obilježja publicističkog i administrativnog stila;</p> <p>– objasni pojam morfeme i razlikuje gramatičku od tvorbene analize riječi (tvorbenu osnovu i nastavak i gramatičku osnovu i nastavak);</p> <p>– primijeni sistemska znanja o vrstama i podvrstama riječi i njihovim gramatičkim kategorijama;</p>	<p>JEZIK</p> <ul style="list-style-type: none"> • Morfologija • Historija bosanskoga jezika od 16. do 18. stoljeća
--	--	---

<p>kao i njihove podvrste; prepoznaje oblike sa izvršenim glasovnim promjenama i odstupanja od njih; uočava osnove i nastavke u promjenljivim riječima; zna osnovne vrste morfema i umije da gradi nove riječi primjenjujući principe tvorbe.</p> <p>2BJK.1.1.5. Pravilno sklapa rečenicu; zna osnovne pojmove sintakse i nazive rečeničnih dijelova od kojih se stvara rečenica; prepoznaje u rečenici objekat, atribut i apoziciju; pravi razliku između aktivne i pasivne rečenice.</p> <p>2BJK.1.1.6. Ima leksički fond u skladu sa svojom dobi, interesima i potrebama, kojim se služi u skladu sa jezičkom normom; razumije leksičko-semantičke pojmove (metafora, metonimija, antonimi, sinonimi, homonimi); razlikuje posuđenice od domaćih riječi i zna razloge jezičkog posuđivanja riječi, ali ih ne upotrebljava automatski (osim onih tuđica, a posebno orijentalizama, za koje ne postoji zamjena u bosanskom jeziku); razumije značenje frazema u bosanskom jeziku; poznaje pravopisne priručnike, rječnike i gramatike bosanskog jezika i umije da se koristi njima.</p> <p>2BJK.2.1.1. Posjeduje šira znanja o historijskom razvoju jezika i njegovimbitnim svojstvima; posjeduje osnovna znanja o razvoju i vrsti pisma; definiira i razlikuje jezične jedinice koje pripadaju različitim jezičnim nivoima; posjeduje osnovna znanja o pravopisu i vrstama pravopisa; ima osnovna znanja o jezičnoj raznolikosti i srodnosti, jezičnim univerzalijama; posjeduje kulturu dijaloga; razumije ono što standardni varijetet odvaja od drugih varijeteta; čuva zavičajni govor uz najveće poštivanje kulturnih vrijednosti drugih naroda i etničkih zajednica.</p> <p>2BJK.2.1.2. Razlikuje dijalekte i poddijalekte bosanskog jezika i njihove glavne osobine; zna osnovna pravila</p>		
---	--	--

<p>zamjene glasa jat (ijekavski, ekavski i ikavski govori); zna faze razvoja bosanskog književnog jezika i značaj koji ima u kulturnom, društvenom i historijskom razvoju Bošnjaka; uvažava govornike drugih jezika i drugačijih govornih navika.</p> <p>2BJK.2.1.4. Posjeduje šira znanja o klasifikaciji riječi na vrste i podvrste; razlikuje osnovne načine tvorbe riječi (izvođenje, slaganje, kombinovanje); poznaje pojam morfeme i osnovnu podjelu i umije da izvrši podjelu riječi na tvorbene morfeme; primjenjuje normu u vezi s oblicima riječi u manje frekventnim slučajevima.</p> <p>2BJK.3.1.1. Razumije važnost uloge jezika u razvoju komunikacijskih vještina, oblikovanju svijesti i kreativnosti; poznaje konverzaciona načela (kvaliteta, kvantiteta, odnosa i načina); jasan mu je pojam kategorizacije; razumije informativnu i stilsku vrijednost rečenice; jasna su mu sredstva veze među rečenicama (koherentnost).</p>		
--	--	--

<p>2BJK.1.2.1. Poznata su mu sva djela koja obuhvata plan i program. Umije da imenuje autore određenih djela i da ih smjesti u književnohistorijski kontekst. Zna da odredi kojoj epohi u razvoju književnosti ta djela pripadaju; zna osnovne odlike epoha i vrijeme njihova trajanja, najznačajnije predstavnike i naslove djelâ.</p> <p>2BJK.1.2.2. Usvojio je terminologiju književnoteorijskih pojmova koju zna da primijeni na djelima i tekstovima koji se obrađuju; književnoteorijske pojmove umije da objasni, zna da navede adekvatne primjere. Poznati su mu pojmovi: bošnjačka i svjetska književnost, autorska i narodna književnost, interpretacija, književnoumjetnički i književnonaučni tekst; književni rodovi (odlike lirskog, dramskog i epskog), književni žanrovi. Kada je u pitanju starija književnost Bošnjaka, poznaje poetičke osobenosti žanrova bosanskog srednjovjekovlja: administrativni žanrovi (povelja, darovnica...), književni žanrovi (aleksandrida), epigrafika (natpisi na stećcima i pločama...) i crkveni žanrovi (evanđelja, apokrif, kodeksi...); poznaje poetičke i formalne osobenosti književnosti na orijentalnim jezicima, njene žanrove (divan, kasida, gazel, mevlud, mufred, mesnevija, rubajija...).</p> <p>2BJK.1.2.3. Naučio je da, pristupajući tumačenju književnoumjetničkih i književnonaučnih tekstova, obrati pažnju i na spoljašnji i na unutarnji pristup. Na spoljašnjem nivou proučava biografiju, historijski kontekst; na unutarnjem nivou se bavi sižeom, žanrovima, temom, motivima. Naučio je da prepoznaje osnovne elemente strukture književnog djela, umije da uspoređi bošnjačku književnost sa svjetskim književnim ostvarenjima.</p> <p>2BJK.1.2.4. Određuje žanrovsku</p>	<p>– navede i objasni društveno-historijske okolnosti koje su utjecale na pojavu književnosti Bošnjaka na orijentalnim jezicima i alhamijado literature;</p> <p>– uspoređi stilska sredstva divanske književnosti sa umjetničkim sredstvima prethodnih epoha (pravaca);</p> <p>– odredi društveni i kulturološki značaj prosvjetiteljskih ideja, posebno u srpskoj kulturi;</p> <p>– objasni utjecaj romantizma na formiranje nacionalnog identiteta;</p> <p>– sastavi tabelu sa najznačajnijim predstavnicima alhamijado književnosti, njihovim djelima i odlikama;</p> <p>– uspoređi stilske karakteristike evropskog i bošnjačkog / srpskog / hrvatskog romantizma;</p> <p>– utvrdi sličnosti i razlike alhamijado i divanske književnosti:</p> <p>– uspoređi i primjerima ilustruje književne odlike djela koja pripadaju književnosti Bošnjaka na orijentalnim jezicima;</p> <p>– protumači i vrednuje posebnosti književnih junaka i junakinja (problem roda, identiteta, klasne raslojenosti);</p> <p>– analizira i uspoređi izdvojene probleme u književnim djelima koja pripadaju različitim epohama;</p>	<p style="text-align: center;">KNJIŽEVNOST</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kasni srednji vijek • Humanizam i renesansa • Klasicizam • Racionalizam i prosvjetiteljstvo • Književnost Bošnjaka na orijentalnim jezicima • Alhamijado književnost • Epistolarna književnost • Romantizam
---	--	--

<p>osobnost djela, kompoziciju i stilističke elemente.</p> <p>2BJK.1.2.5. Uočava osobnosti književnosti u različitim kontekstima (naučnom, filozofskom, historijskom...).</p> <p>2BJK.1.2.6. Poznaje panoramu bošnjačke književnosti i umije da je posmatra u okviru društveno-historijsko-političkog konteksta; zna njene tokove i specifičnosti.</p> <p>2BJK.1.2.7. Shvaća sve okvire i pitanja koje književno djelo pokreće. Pronalazi problem koji postoji u umjetničkom ostvarenju i uz pomoć nastavnika argumentira svoje stavove vezane za karakter junaka, njegov odnos prema sredini, društvu; razumije okolnosti pod kojima bitiše i egzistira.</p> <p>2BJK.1.2.8. Naučio je da koristisekundarnu literaturu i na taj način svestranije pristupa savladavanju nastavnog sadržaja.</p> <p>2BJK.1.2.9. Bošnjačka i svjetska književnost sa kojom se upoznao otvorila mu je bogati čitalački svijet. Uočio je važnost bošnjačke književnosti za spoznaju svog nacionalnog bića i identiteta.</p> <p>književne i neumjetničke tekstove; izražajno čita i kazuje lakše književnoumjetničke tekstove; u zvaničnim situacijama govori o jednostavnijim temama iz oblasti jezika, književnosti i kulture koristeći se korektnim jezičkim izrazom (tj. govori tečno, bez zamuckivanja, poštapalica, prevelikih pauza, osmišljavajući rečenicu unaprijed) i odgovarajućim književnim i gramatičkim terminima, prilagođavajući prilikama, situacijama, govorniku i temi verbalna i neverbalna jezička sredstva (držanje, mimiku, gestikulaciju); posjeduje kulturu slušanja tuđeg izlaganja; u stanju je da s pažnjom sluša predavanja o jeziku, književnosti, jezičkoj kulturi; primjenjuje</p>		
---	--	--

<p>književnojezičku akcentuaciju i uspoređuje svoj akcent sa književnim i trudi se da govorenje normira.</p> <p>2BJK.2.2.1. Tumači književni tekst posmatrajući ga sa aspekta teme, ideje i kompozicije djela; objašnjava djelo kroz kontekst.</p> <p>2BJK.2.2.6. Široku paletu novousvojenih književnoteorijskih pojmova u okviru bošnjačke književnosti primjenjuje kada tumači djela predviđena planom. Razlikuje karakteristike alhamijado i divanske književnosti; posjeduje znanja o odlikama epoha i pravaca u razvoju bošnjačke i svjetske književnosti.</p> <p>2BJK.2.2.9. Koristeći bogatstvo bošnjačke i svjetske književne baštine, razvija lične mogućnosti vezane za percepciju, doživljaj, komparaciju, vrednovanje različitih književnoumjetničkih i književnonaučnih sadržaja; razvija literarno, kulturno, jezičko i nacionalno biće u sebi.</p> <p>2BJK.3.2.4. Tumači i razlikuje osobenosti divanske i alhamijado književnosti; ističe jezičke, estetske i strukturne osobine tih djela, kao i njihovu izraženu didaktičku funkciju.</p> <p>2BJK.3.2.6. Koristeći znanja o odlikama, epohama, pravcima, stilovima, interpretira i vrednuje književnoumjetnička i književnonaučna djela predviđena programom, ali i ona izvan programa.</p>		
--	--	--

<p>2BJK.1.3.1. Govori razgovjetno, poštivajući ortoepska pravila književnog jezika; tečno i jasno čita naglas književne i neumjetničke tekstove; izražajno čita i kazuje lakše književnoumjetničke tekstove; u zvaničnim situacijama govori o jednostavnijim temama iz oblasti jezika, književnosti i kulture koristeći se korektnim jezičkim izrazom (tj. govori tečno, bez zamuckivanja, poštapalica, prevelikih pauza, osmišljavajući rečenicu unaprijed) i odgovarajućim književnim i gramatičkim terminima, prilagođavajući prilikama, situacijama, govorniku i temi verbalna i neverbalna jezička sredstva (držanje, mimiku, gestikulaciju); posjeduje kulturu slušanja tuđeg izlaganja; u stanju je da s pažnjom sluša predavanja o jeziku, književnosti, jezičkoj kulturi; primjenjuje književnojezičku akcentuaciju i uspoređuje svoj akcenat sa književnim i trudi se da govorenje normira.</p> <p>2BJK.1.3.2. Koristi oba pisma, dajući prednost latinici; primjenjuje osnovna pravopisna pravila i umije se koristiti školskim izdanjem Pravopisa; tokom pisanja izdvaja dijelove teksta, daje naslove i podnaslove, umije da citira i parafrazira; sastavlja pismo – privatno i službeno, biografiju, molbu, žalbu, zahtjev, oglas; zna da popuni različite formulare i obrasce; sastavlja maturski rad poštivajući pravila izrade stručnog rada (upotrebljava fusnote i sastavlja sadržaj i bibliografiju).</p> <p>2BJK.1.3.3. Govoreći i pišući o nekoj temi (iz jezika, književnosti ili slobodnoj temi) jasno strukturira kazivanja i povezuje njegove dijelove na primjeren način; razlikuje bitno od nebitnog i drži se osnovne teme; sastavlja jednostavniji govorni i pisani tekst koristeći se opisom, pripovijedanjem i izlaganjem; umije ukratko da opiše svoja osjećanja i doživljaje književnog ili drugog</p>	<p>– primijeni pravopisna rješenja u vezi sa pisanjem skraćenica;</p> <p>- primijeni osnovna tipografsko-pravopisna rješenja u vezi sa kucanim tekstom (razmak i štamparski tipovi sloga);</p> <p>– jasno i sažeto predstavi historiju knjige i biblioteke;</p> <p>– učestvuje u javnim razgovorima sa više učesnika (na teme iz oblasti jezika i književnosti);</p> <p>– oblikuje svoj govor prema situaciji i primjeni književnojezičku normu;</p> <p>– sastavi složeniji tekst, koristeći se opisom i pripovijedanjem.</p>	<p>JEZIČKA KULTURA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pravopis • Usmeno i pismeno izražavanje • Leksikologija i leksikografija
--	---	---

<p>umjetničkog djela; sažeto prepričava jednostavniji književnoumjetnički tekst i izdvaja njegove važne ili zanimljive dijelove; rezimira jednostavniji književni i neumjetnički tekst.</p> <p>2BJK.1.3.4. Ima sposobnost i naviku da u različite svrhe (informiranje, učenje, lični razvoj, estetski doživljaj, zabava...) čita tekstove srednje težine (književnoumjetničke tekstove, stručne i naučnopopularne tekstove iz oblasti nauke o jeziku i književnosti, tekstove iz medija1); primjenjuje predložene strategije čitanja.</p> <p>2BJK.1.3.5. U raspravi ili razmjeni mišljenja na teme iz književnosti, jezika i kulture umije u kratkim crtama da iznese i obrazloži ideju ili stav za koji se zalaže; govori odmjereno, oslanja se na argumente; u stanju je da čuje tuđe mišljenje; piše jednostavniji argumentirani tekst na teme iz književnosti, jezika i kulture.</p> <p>2BJK.1.3.6. Razumije književni i neumjetnički tekst srednje složenosti; prepoznaje njihovu svrhu, pronalazi eksplicitne i implicitne informacije; izdvaja glavne ideje teksta; prati razvoj određene ideje u tekstu; poredi osnovne informacije i ideje iz dvaju ili više tekstova.</p> <p>2BJK.1.3.7. Kritički promišlja književni i neumjetnički tekst srednje složenosti; razlikuje objektivnu tvrdnju od autorove interpretacije; procjenjuje da li autor neumjetničkog teksta iznosi sve potrebite informacije i da li pruža dovoljne i vjerodostojne dokaze za to što tvrdi; pravi distinkciju između neutralnosti i pristrasnosti; prepoznaje govor mržnje, diskriminacije, birokratski jezik i ima izgrađen negativan stav prema njima; umije u jednostavnim primjerima da ponudi alternativu birokratskom jeziku.</p> <p>2BJK.1.3.8. Prepoznaje strukturu, različite elemente, stilske odlike</p>		
--	--	--

<p>(metaforičnost, slikovitost, ekspresivnost) književnog i neumjetničkog teksta; prepoznaje konotativno značenje riječi u datom kontekstu i razumije njegovu svrhu; određuje značenje nepoznate riječi na osnovukonteksta i tvorbenog modela; razumije značaj čitanja za unapređivanje leksičkog fonda.</p> <p>2BJK.2.3.3. Sastavlja složeniji pisani tekst (iz jezika, književnosti ili slobodna tema) koristeći se opisom, pripovijedanjem i izlaganjem; u govornoj ili pisanoj raspravi precizno iznosi svoje ideje i obrazlaže svoj stav; trudi se da govori i piše zanimljivo, praveći prikladne digresije i birajući zanimljive detalje i odgovarajuće primjere; uočava poentu i izlaže je na prikladan način; precizno iznosi svoje doživljaje i utiske povodom književnog ili drugog umjetničkog djela; sažeto prepričava složeniji književni tekst i rezimira složeniji književni i neumjetnički tekst na teme neposredno vezane za gradivo; piše izvještaje i referat; primjenjuje pravopisnu normu u slučajevima predviđenim programom.</p> <p>2BJK.2.3.4. Ima sposobnost i naviku da u različite svrhe (informiranje, učenje, lični razvoj, estetski doživljaj, zabava...) čita zahtjevnije tekstove (književnoumjetničke tekstove, stručne i naučnopopularne tekstove iz oblasti nauke o jeziku i književnosti, tekstove iz medija); ima izgrađen čitalački ukus svojstven kulturnom i obrazovnom čovjeku; primjenjuje složene strategije čitanja; bira strategiju čitanja koja odgovara svrsi čitanja.</p> <p>2BJK.3.3.1. Diskutuje o složenim temama iz jezika, književnosti i kulture; diskutuje o smislu i vrijednostima književnih tekstova i o svrsi i vrijednostima neumjetničkih tekstova koristeći stručnu terminologiju.</p>		
--	--	--

DRUŠTVENO-JEZIČKI SMJER; OPĆI TIP

Razred **Drugi**
Godišnji fond časova 148 (4 časa sedmično)

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

I PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Nastava i učenje *Bosanskog jezika i književnosti* treba da doprinesu razvoju stvaralačkog i istraživačkog duha koji će omogućiti učenicima da razvijaju znanja, vrijednosti i funkcionalne vještine koje će moći da koriste u daljem obrazovanju, u profesionalnom radu i u svakodnevnom životu; formiraju vrijednosne stavove kojima se čuva nacionalna i svjetska kulturna baština; osposobljavaju se za život u multikulturalnom društvu; razvijaju opće i međupredmetne kompetencije, relevantne za aktivno učešće u zajednici i cjeloživotno učenje.

Kvalitet i trajnost znanja, umijeća, vještina i stavova učenika umnogome zavise od principa, oblika, metoda i sredstava koji se koriste u procesu učenja. Zbog toga savremena nastava *Bosanskog jezika i književnosti* pretpostavlja ostvarivanje ishoda uz pojačanu misaonu aktivnost učenika, poštovanja i uvažavanja didaktičkih principa (posebno: svjesne aktivnosti učenika, naučnosti, primjerenosti, postupnosti, sistematičnosti i očiglednosti), kao i adekvatnu primjenu onih nastavnih oblika, metoda, postupaka i sredstava čiju su vrijednost utvrdile i potvrdile savremena praksa i metodika nastave i učenja bosanskog jezika i književnosti (prije svega: razni vidovi organizacije rada i korišćenje komunikativnih, logičkih i stručnih (specijalnih) metoda primjerenih sadržajima obrade i mogućnostima učenika). Izbor određenih nastavnih oblika, metoda, postupaka i sredstava uvjetovan je, prije svega, ishodima koje treba ostvariti, a potom i sadržajima koji će pomoći da se propisani ishodi ostvare.

Redovna nastava i učenje *Bosanskog jezika i književnosti* izvodi se u specijaliziranim učionicama i kabinetima za ovaj predmet, koji treba da budu opremljeni u skladu sa normativima za gimnazije. Djelimično, ona se organizira i u drugim školskim prostorijama (biblioteci-medijateci, čitaonici, audiovizuelnoj sali i sl.).

U nastavi *Bosanskog jezika i književnosti* koriste se odobreni udžbenici i priručnici, kao i bibliotečko-informacijska i informatička građa, značajna za sistematsko osposobljavanje učenika za samostalno korištenje raznih izvora saznanja u nastavi i van nje.

Oblasti *Jezik, Književnost i Jezička kultura* treba da čine predmetnu cjelinu, da se prožimaju i upotpunjuju. Stoga je preporučeni broj časova samo okviran (za oblast Jezik 32, za Književnost 80, a za Jezičku kulturu 36). Pažljivim planiranjem nastave i učenja koje treba da dovedu do ostvarenosti predviđenih ishoda za sve tri oblasti, nastavnik će sam, uz praćenje rezultata učenika, raspoređivati broj časova.

II OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

OBLAST: JEZIK

Program za drugi razred gimnazije u dijelu *Jezik* organiziran je u dvije oblasti / teme i usklađen sa ishodima za ovaj razred, a prema opisima standarda učeničkih postignuća. Programom se predviđa proširivanje znanja iz oblasti obrađenih u osnovnoj školi, ali i uvođenje novih pojmova.

Historija bosanskoga jezika. U okviru ove teme učenici treba da steknu osnovna znanja o bosanskom jeziku i pravopisu od početka 16. do kraja 18. stoljeća. To znači da treba da budu upoznati najprije sa aktivnostima na narodnom jeziku, zatim stvaralaštvom na orijentalnim jezicima i alhamijado literaturom. Sa osobenostima bosančice učenike treba upoznati pomoću druge faze razvoja bosanskog jezika iz *Gramatike bosanskog jezika za srednje škole* autora Dževada Jahića, Senahida Halilovića i Ismaila Palića., upoznati ih sa ustavnom i rukopisnom bosančicom, sličnostima i razlikama.

Preporučuje se da nastavnici upute učenike na činjenicu da se jezik danas posmatra kao samostalan prema lingvističkim, ali i društvenim kriterijima, kao i da prednost treba dati naučnom (lingvističkom) pristupu.

U okviru ove teme učenike treba upoznati sa osnovnim principima bosanske književne norme i jezičke kulture, kao i sa osnovnim priručnicima za njegovanje jezičke kulture. Preporučljivo je da se nastavna jedinica realizuje putem istraživačkih zadataka, projektne nastave, prezentacija grupnih radova učenika, koje se zasnivaju na temama i sadržini izabranih navedenih priručnika.

Bosanski jezik poznaje dva pisma: latinicu i ćirilicu, pri čemu prednost daje latinici. Potrebno je učenicima skrenuti pažnju na česte greške u upotrebi oba pisma, bilo da se tekst piše rukom ili se unosi elektronski. Preporučuje se korelacija sa ishodom iz oblasti *Jezička kultura* i realizacija časa-rasprave na neku od sledećih tema: *Važno je da službeni natpisi budu ćirilički, U društvenim medijima latinici treba dati prednost, Pisanje vlastitih imena sa latiničkom grafemom „DJ“ umesto „Đ“ nije opravdano i sl.*

Na kraju ove teme u osnovnim crtama treba predstaviti jezičku situaciju (jezik i pismo u službenoj upotrebi, jezici sa statusom jezika nacionalnih manjina). (Preporučeni broj časova: 3)

Morfologija. U okviru ove teme učenici treba da prošire znanja iz morfologije stečena u osnovnoj školi.

Potrebno je objasniti razliku između morfologije u užem smislu i tvorbe riječi, tj.razliku između gramatičke i tvorbene osnove, gramatičkih nastavaka i tvorbenih sufiksa. Na jednostavnim primjerima treba objasniti pojam morfeme, dati podjelu morfema i pokazati odnos između morfeme i riječi. Podijeliti riječi na promjenljive i nepromjenljive, a u okviru promjenljivih ukazati na imenske riječi (i njihovu gramatičku osnovu) i glagole sa dva tipa gramatičke osnove. Objasniti šta su to gramatičke kategorije i dati podjelu na morfološke i klasifikacione.

Svaku vrstu riječi obraditi posebno: imenice (podjela po značenju; gramatičke kategorije i podjela po gramatičkim kriterijima na singularija i pluralija tantum i na četiri imeničke deklinacione vrste); pridjeve (podjela po značenju; gramatičke kategorije, uključujući i pridevski vid); zamjenice (podjela po značenju; osnovne karakteristike deklinacije zamjenica); brojeve (podjela po značenju, uključujući i brojne pridjeve); glagole (glagolski vid, glagolski rod, morfološke glagolske kategorije, uključujući stanje i potvrđnost/odričnost); priloge, prijedloge, veznike, riječce i uzvike. (Preporučeni broj časova: 20)

OBLAST: KNJIŽEVNOST

Program za drugi razred gimnazije u segmentu *Književnost* organiziran je u osam oblasti / tema i usklađen s ishodima učenja za ovaj razred (a prema opisima standarda učeničkih postignuća).

Kasni srednji vijek

Obavezni sadržaji

U okviru ove teme učenike treba upoznati sa društveno-historijskim prilikama u Italiji koje su prethodile razvijanju nacionalne književnosti na narodnom jeziku u kojoj je (za razliku od dotadašnjih religioznih tema i motiva) u središtu čovjek. Odlike, podjele i predstavnike kasnog srednjeg vijeka učenici će imati prilike da istražuju kroz *Božanstvenu komediju* Dantea Aligijerija, *Kanconijer* Frančeska Petrarke i *Dekameron* Đovanija Bokača.

Kroz analizu književnih tekstova učenici utvrđuju i proširuju znanje o versifikaciji, metrici kao i književnim vrstama, posebno sonetu.

Izborni sadržaji

Zainteresirane učenike upoznatisa idejama i pogledima na svijet Erazma Rotterdamskog i Thomasa Morea koji su bili utemeljeni u humanističkim zanosima. Također zainteresirane učenike uputiti na kompletno čitanje i detaljniju analizu *Božanstvene komedije*, *Kanconijera* i *Dekameron*.

(Preporučeni broj časova: 6)

Humanizam i renesansa

Humanizam i renesansa u književnosti i umjetnosti. Značaj humanizma i renesanse za razvoj evropske kulture i civilizacije. Razlike i sličnosti sa prethodnim epohama. Karakteristike i vrijednosti renesanse uočavaju se i razumiju kroz programske tekstove *Don Kihot* Miguela de Servantesa i *Hamlet* Viljema Šekspira, kao i kroz najpoznatiju svjetsku ljubav *Romeo i Julija*. U okviru ove teme učenici će steći saznanja o pokretu humanizma i renesanse u književnosti, historiji, umjetnosti, arhitekturi, nauci i kulturi.

(Preporučeni broj časova: 9)

Klasicizam

Djela i predstavnici kroz koje će se učenici upoznati sa klasicizmom su Žan Rasin *Fedra* i Molijer Žan Batist Poklen *Tvrđica*, dakle francuska književnost prednjači u klasicizmu. Učenici će sami dolaziti do zaključka kako je antička književnost uzor klasicizmu po formi, stilu i sadržaju. (Preporučeni broj časova: 4)

Književnost Bošnjaka na orijentalnim jezicima

U okviru ove teme učenicima je potrebno predočiti ili njih uputiti na izvore da dođu do saznanja u vezi sa historijsko-društvenim prilikama u kojima dolazi do stvaranja književnosti na orijentalnim jezicima. Dolaskom Osmanskog carstva na južnoslavenski prostor stižu se uvjeti za preplitanja orijentalno-islamske kulture i kulture južnoslavenskih naroda. Učenici će u okviru ove oblasti produbiti svoja površna znanja iz osnovne škole što se tiče ove oblasti. Upoznat će se sa osobenostima ove književnosti, posebnošću stvaranja na tri jezika (arapskom, turskom i perzijskom), specifičnim književnim žanrovima kao što su: bejt, mufred, gazel, kasida, mesneviya, rubajja zatim potpuno drugačijom versifikacijom i metrikom, zatim sufijskom poezijom i sufizmom kao specifičnim oblikom islamske filozofije.

Učenici će se upoznati sa simbolikom u divanskoj poeziji, profanom i apsolutnom Ljubavlju kroz stvaralaštvo vrsnih bošnjačkih pjesnika kao što su: Mahmud-paša Abogović Adni, Hasan Zijai Mostarac, Derviš-paša Bajezidagić, Muhamed Nerkesija, Husein Lamekanija, Alaudin Sabit Užičanin, Hasan Kaimija, Fevzi Mostarac, Mehmed Mejlija Guranija, Abdulvehab Ilhamija, Abdurrahman Sikirić Sirri, Ibrahim Zikrija, Fadil-paša Šerifović, Arif-beg Rizvanbegović Hikmet Stočević, Habiba Stočević.

Karakteristike i vrijednosti proze Bošnjaka na orijentalnim jezicima učenici će najbolje spoznati kroz izvrsne rasprave Mustafe Ejubovića, poznatijeg kao Šejh Jujo. Učenici će se sa posebnim žanrovima upoznati kroz najznačajniji ljetopis Mula Mustafe Bašeskije, zatim putopis Jusufa Livnjaka.

Književnost Bošnjaka na orijentalnim jezicima na prostorima jugozapadne Srbije učenici će spoznati kroz istaknute autore Arši Čaki Muhamed, Ahmed Vali Novopazarac, Ahmed Gurbi-baba. (Preporučeni broj časova: 33)

Alhamijado književnost

Obavezni sadržaji

Učenici će se u okviru alhamijado književnosti prvo upoznati sa terminom alhamijado, kao i nekoliko tipova alhamijado poezije kao što su ljubavna, vjerska, moralno-didaktička, buntovna. Specifičnost ove literature ogleda se u tome što je pisana arabicom, to je arapsko pismo prilagođeno bosanskom jeziku.

Posebno mjesto zauzima i leksikografija, jedan od prvih rječnika nastao je 1631. Godine *Potur-Šahidija (Makbuli-Arif)* čiji je autor Muhamed Hevai Uskufi, učenike upoznati sa specifičnošću ovog bosansko-turskog rječnika napisanog u stihovima. Pored leksikografskog rada treba učenike upoznati i sa njegovom religioznom poezijom.

Učenici će se u okviru ove teme upoznati i sa najzanimljivijom ljubavnom pjesmom alhamijado književnosti *Ašiklijski elif-be* Fejza Softe.

Pažnju zavređuje i jedna od prvih žena pjesnikinja Umihana Čuvidina sa svojom pjesmom *Čamdži Mujo i lijepa Uma*.

Što se tiče alhamijado književnosti Bošnjaka na prostorima jugozapadne Srbije učenike treba upoznati sa *Divanom* Sulejmana Tabakovića, *Mevludom* Hafiza Saliha Gaševića, *Kasidom* Nazifa Šuševića, zatim *Kasidom* Ibrahima Biočaka Pačariza.

Izborni sadržaj

Ukoliko su učenici zainteresirani treba ih uputiti na čitanje djela Arifa Brkića Sarajlije, Hamze Sulejmana Puzića, Jusufa Mula Rušovića i druge.

(Preporučeni broj časova: 16)

Epistolarna književnost

U okviru epistolarne književnosti učenike treba upoznati sa pisanom građom na rukopisnoj bosančici koja su nastala u pismima Bošnjaka iz XXI-XVIII stoljeća, a to su tzv. krajišnička pisma. Dosada je objavljeno oko 300 pisama, a veći dio se nalazi po arhivima i privatnim zbirkama.

Analizirati reprezentativne uzorke pisama sa učenicima.

(Preporučeni broj časova: 2)

Racionalizam i prosvjetiteljstvo

Obavezni sadržaji

U okviru ove teme učenicima je potrebno predočiti vremensko nepodudaranje prosvjetiteljstva u evropskoj književnosti i kulturi i u srpskoj i istaknuti da pored zajedničkih ideja koje su obilježile taj vijek u Evropi, u srpskoj kulturi i književnosti one imaju snažnu usmjerenost na obrazovanje nacionalnog bića, razvijanje nacionalnog jezika i pismenosti na njemu. U tom smislu ih treba upoznati sa ulogom koju je Dositej Obradović odigrao u srpskoj kulturi i to pokazati na njegovom programskom tekstu *Pismo ljubeznom Haralampiju*; čitanje odlomaka njegovog autobiografskog djela *Život i priklučenija* treba usmjeriti na uočavanje želje za samoobrazovanjem, za putovanjem kao mogućnošću prosvjećivanja..

(Preporučeni broj časova: 6)

Romantizam

Obavezni sadržaji

Sa glavnim odlikama romantizma kao književnog pravca učenici će se upoznati čitanjem Novalisovih fragmenta pod brojevima 773, 780, 1186, 1187, 1188, 1197, 1204, 1209, 1214, 1229, 1788, koji su pisani kao programski tekstovi (crtice).

Književno uobličavanje romantičarske teme svjetskog bola („veltšmerc“) učenici će shvatiti čitanjem odlomaka *Putovanja Čajlda Harolda* Džordža Gordona Bajrona, Hajnriha Hajnea, Mihaila Ljermontova i romana u stihu *Evgeneije Onjegin* Aleksandra Sergejeviča Puškina.

Aspekt romantizma koji se odnosi na tematizovanje mračnih ponora čovjekove duše, strašnog, jezovitog i fantastičnog učenici će savladati čitanjem poeme *Gavran* Edgara Alana Poa.

Romantizam u južnoslavenskim književnostima odraditi na nekoliko časova počevši od hrvatske romantičarske lirike Vraza i Preradovića, potom upoznavanje slovenačkog romantizma kroz *Sonetni vijenac* Franca Prešerna.

Romantičarska tema ljubavi prema mrtvoj dragoj i elegičan odnos prema životu i umiranju obrađivaće se kroz poeziju Branka Radičevića, *Kad milidijah umrijeti*; Jovana Jovanovića Zmaja, *Đulići uveoci* (izbor); Laze Kostića, *Santa Maria della Salute*.

Bošnjački romantizam odraditi kroz stvaralaštvo Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka, njegov sakupljački rad *Narodno blago*, potom kroz život i djelo Safvet-bega Bašagića *Trofanda iz hercegovačke dubrave*.

Izborni sadržaji

Ukoliko se javi interesiranje za produbljivanje ove teme učenici mogu u dogovoru sa nastavnikom birati da čitaju i Puškinovu poemu *Cigani* u kojoj se također obrađuje tema slobode, nesputanog života i traganja za daljinama.

Ukoliko postoji potreba ili interesiranje za produbljivanjem ove teme, nastavnici mogu dati priliku učenicima da pročitaju i poemu Laze Kostića *Spomen na Ruvarca* koja se atmosferom, ritmom a donekle i temom nadovezuje na Poovu poemu, kao i pjesmom *Vilinski kralj* Johana Vofganga Getea (koja oslikavajući susret sa smrću postavlja antropomorfnu figuru Smrti). Ova tema se u prozi može obrađivati na primjerima pripovedaka Edgara Alana Poa *Pad kuće Ašerovih / Maska Crvene smrti* ili romana *Frankenštajn* Meri Šeli.

Zainteresiranim učenicima treba pružiti mogućnost da ovu temu sagledaju iz perspektive evropske književnosti, na primjeru pesama *Lorelaj ili Azra* Hajnriha Hajnea.

Što se tiče bošnjačke književnosti učenike uputiti na *Bošnjaci i Hercegovci u Islamskoj književnosti, Misli i čuvstva, Opis orijentalnih rukopisa moje biblioteke* Safvet-bega Bašagića.

(Preporučeni broj časova: 25)

Od književnih djela iz izbornog sadržaja, nastavnik obavezno bira 8.

Sve što se čita i obrađuje u nastavi književnosti, smatra se lektirom. Djela za koja je potrebno više vremena učenicima da ih pročitaju, posmatraju se kao domaća lektira. Za njeno čitanje potrebno je ostaviti više vremena da bi se učenici aktivno uključili u nastavnu interpretaciju na časovima *Bosanskog jezika i književnosti*. Ovo treba imati u vidu pri planiranju redosljeda i načina ostvarivanja nastave, jer domaću lektiru prate obimni i detaljni istraživački projekti. Uz pomoć zadataka za istraživačko čitanje i dugoročnijih projekata čitanja, učenici će se pouzdanije pripremati za rad na času, što će pogodovati i ostvarivanju nastavnog principa ekonomičnosti.

Proširuju se znanja o književnoteorijskim pojmovima koji su obrađivani u prethodnim razredima i uvode se novi pojmovi. Obrađivani pojmovi dobijaju novihistorijski kontekst, a novi pojmovi uvode se kako bi se osnažila receptivna sposobnost.

Od 148 časova na kojima se tokom godine realizuje nastava u općoj gimnaziji i na društvenom smjeru gimnazije, predlaže se da se na 80 časova obrađuju, utvrđuju i sistematiziraju sadržaji iz književnosti. Kako je ukupan broj književnih djela za obradu 48 uz koje nastavnici i učenici biraju još 8 preporučenih sadržaja (u odnosu na interesovanja i mogućnosti učenika), ukupan broj od 50 djela pruža mogućnost uspostavljanja dinamike obrade svakog pojedinog sadržaja na jednom ili na dva školska časa. Neka književna djela iziskivaće jedan čas, a neka dva ili tri, te je nastavnik taj koji predviđa i planira dinamiku rada na časovima obrade, utvrđivanja i sistematizacije gradiva, uključujući u to i različite nivoe obrade (interpretaciju, prikaz i osvrt), kao i povezivanje nastavnih sadržaja iz književnosti sa sadržajem iz jezika. Još jedna preporuka za nastavnika odnosi se na komparativno povezivanje i tumačenje tekstova koji dolaze iz različitih historijskih, kulturnih i žanrovskih okvira. Posebnu pažnju nastavnik bi trebalo da obrati i na osvjetljavanje raznovrsnosti relacija koje se uspostavljaju između kanonskih djela nacionalne i svjetske književnosti i dominantnih savremenih formi umjetničkog izraza i prezentacije (savremeni roman, dramski tekst; film, animirani film, strip, pozorišna predstava, historijsko-obrazovni sadržaji na televiziji i internetu, itd.).

Učenici se upoznaju sa planom, sadržajima predmeta i načinima rada. Učenicima se ukazuje na važnost planskog i blagovremenog pripremanja za časove obrade književnog djela (čitanje i tumačenje književnih djela, korištenje udžbenika, primarnih i sekundarnih izvora za tumačenje književnih djela).

Književno djelo uvodi se u nastavu doživljajnim i istraživačkim čitanjem, pripremnim zadacima, istraživačkim i radnim projektima.

Nivoi obrade. Tumačenje književnog djela može se realizovati i planirati za obradu na različitim nivoima (osvrt, prikaz, interpretacija).

Rad na času. Književne pojave, termini i pojmovi obrađuju se posredstvom planiranih književnih djela. U neposrednom radu, uz uvažavanje vodećih metodičkih principa i radnih načela, koriste se odgovarajuće obaveštajne, logičke i specijalne (stručne) metode. Metodska adekvatnost i jedinstvo teorijskih i praktičnih postupanja ključni su za uspješnu nastavu književnosti; književnoteorijska znanja se tumače kao pojave u konkretnim umjetničkim djelima, a znanja o njima se razvijaju i usavršavaju.

Razvijanje čitalačkih kompetencija. Učenici se obučavaju za aktivnu primjenu svih vrsta i vidova čitanja (doživljajno, istraživačko, izražajno i interpretativno, glasno čitanje, čitanje s bilješkama, čitanje u sebi), a prije svega za pomno čitanje, čitanje s uživljavanjem i razumijevanjem uz vrednovanje književnog djela.

Stvaralačke aktivnosti povodom tumačenja književnog djela. Pored čitanja, kao prvorazredne stvaralačke aktivnosti, u nastavi se organiziraju i odgovarajuće stvaralačke aktivnosti povodom obrade književnih djela. Posredstvom njih širi se interesiranje učenika za književnost, književna djela i autore, produbljuju se i nadopunjuju čitalačka interesiranja i usavršavaju čitalačke kompetencije. Stvaralačke aktivnosti realizuju se kao usmena produkcija (govorne vežbe, diskusije, razgovori, monolozi, recitovanje i kazivanje), pismena produkcija (pisanje eseja, radova, domaćih zadataka) i kombinirana produkcija (referiranja i prezentacije).

Izborni sadržaji dopunjavaju obavezni dio programa. Nastavnik je u obavezi da u dogovoru sa učenicima uz obrade književnih djela iz obaveznog programa obradi osam djela iz izbornog programa.

Vrednovanje napretka učenika je kontinuirano i sistematično. Vrednuje se aktivnost učenika tokom pripremne faze rada i tokom rada na času, učešće u radu prilikom tumačenja djela, učestalost javljanja, kvalitet odgovora, originalnost i argumentiranje stavova, uvažavanje gledišta drugih učenika i drugačijih viđenja, odnos prema radu, sposobnost primjene teorijskih znanja u konkretnim radnim okolnostima. Vrednovanje obuhvata i pismeno izražavanje (domaći zadaci povodom konkretnih književnih djela; godišnje do šest domaćih zadataka). U svrhu vrednovanja može biti planirano i testiranje, kako bi se stekao neposredan uvid u tekuća znanja učenika.

OBLAST: JEZIČKA KULTURA

Pravopis. U okviru ove teme učenici treba da prošire znanja iz pravopisa stečena u osnovnoj školi. Posebno obraditi: spojeno i odvojeno pisanje riječi (složenice, polusloženice, sintagme); pravopisne znake; skraćenice i pravopisna rješenja u kucanom tekstu (bjeline/razmaci, štamparski tipovi sloga). Preporučuju se vježbe pisanja različitih vrsta riječi tokom časova obrade i utvrđivanja morfologije u užem smislu. Posebno obratiti pažnju na pisanje glagolskih imenica sa prefiksom *ne* (kao što je: nepoznavanje), višecifrenih brojeva – osnovnih i rednih, imeničkih i pridjevskih izvedenica izvedenih od brojeva (poput: sedamdesetpetogodišnjica/75-godišnjica), datuma, razlike u pisanju zamenica sa prijedlogom *po* (npr.: *po nešto/ponešto*) i riječcom *god* (npr.: *ko god/kogod*), pridjeva, pisanja prijedloga *na* i *u* sa zbirnim brojevima: nadvoje (podijeliti), natroje, udvoje, utroje, učetvoro.

(Preporučeni broj časova: 16)

Usmeno i pismeno izražavanje

Unapređivanje i oplemenjivanje kulture govora i pisanja spada u temeljne vrijednosti izučavanja *Bosanskog jezika i književnosti*. Razvijanje ove ključne kompetencije ugrađeno je u sve oblasti i daje mogućnost nastavniku da, koristeći različite metode i tehnike, uvježbava govor i pisanje. Preporučuje se uvođenje eseja i upoznavanje učenika sa osnovnim odlikama.

Program za drugi razred gimnazije u oblasti *Jezička kultura* organiziran je tako da podrazumijeva četiri vještine: pisanje i govor (kao produktivne) i slušanje i čitanje (kao receptivne). Priprema za izradu pismenog zadatka, sama izrada i ispravka pismenog zadatka podrazumijevaju ukupno 16 časova, po četiri za svaki pismeni.

Priprema za izradu pismenih zadataka je kontinuirana djelatnost i ne ograničava se samo na jedan čas (prije izrade pismenog zadatka). Preporučuje se, prilikom izrade pismenog zadatka, korištenje latiničnog pisma, dok se ćirilica može koristiti kao pismo prilikom pisanja ispravke.

Vještina čitanja s razumijevanjem podrazumijeva čitanje književnih i ostalih tipova tekstova uz prepoznavanje eksplicitnih i implicitno datih informacija u tim tekstovima i otkrivanja uzročno-posljedičnih veza među elementima sadržaja.

Realizacija nastave i učenja jezika i jezičke kulture ostvaruje se u predmetnom jedinstvu sa nastavom književnosti.

Prilikom obrade sadržaja iz jezika preporučuje se:

- uočavanje jezičkih pojava u odgovarajućim primjerima uz oslanjanje i na jezičko osjećanje učenika;
- primjena gramatičkih pravila;
- uvježbavanje;
- korištenje tabela;
- izrađivanje crteža, shema, grafikona;
- navikavanje i podsticanje učenika da koriste odgovarajuću kvalitetnu literaturu, jezičke priručnike, rječnike, leksikone, pojmovnike.

(Preporučeni broj časova: 20)

III PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Pored standardnog, sumativnog vrednovanja koje još uvijek dominira u našem sistemu obrazovanja (procjenjuje znanje učenika na kraju jedne programske cjeline i sprovodi se standardiziranim mjernim instrumentima – pismenim i usmenim provjerama znanja, esejima, testovima, što za posljedicu ima kampanjsko učenje orijentirano na ocjenu), savremeni pristup nastavi pretpostavlja formativno vrednovanje – procjenu znanja tokom savladavanja programa i sticanja odgovarajuće kompetencije. Rezultat ovakvog vrednovanja daje povratnu informaciju i učeniku i nastavniku o tome koje kompetencije su dobro savladane, a koje ne, kao i o efikasnosti odgovarajućih metoda koje je nastavnik primjenio za ostvarivanje cilja. Formativno mjerenje podrazumijeva prikupljanje podataka o učeničkim postignućima, a najčešće tehnike su: realizacija praktičnih zadataka, promatranje i bilježenje učenikovih aktivnosti tokom nastave, neposredna komunikacija između učenika i nastavnika, registar za svakog učenika (mapa napredovanja) itd. Rezultati formativnog vrednovanja na kraju nastavnog ciklusa treba da budu iskazana i sumativno – brojčanom ocjenom. Ovakva ocjena ima smisla ako su u njoj sadržana sva postignuća učenika, redovno praćena i objektivno i profesionalno bilježena.

Rad svakog nastavnika sastoji se od planiranja, ostvarivanja i praćenja i vrednovanja. Važno je da nastavnik kontinuirano prati i vrednuje, osim postignuća učenika, i proces nastave i učenja, kao i sebe i sopstveni rad. Sve što se pokaže dobrim i korisnim nastavnik će koristiti i dalje u svojoj nastavnoj praksi, a sve što se pokaže kao nedovoljno efikasnim i efektivnim trebalo bi unaprijediti.

PRIRODNO-MATEMATIČKI SMJER

Razred **Drugi**

Godišnji fond časova **111 časova (3 časa sedmično)**

Standardi obrazovnih postignuća ²	ISHODI Po završetku drugog razreda učenik će biti u stanju da:	TEME i ključni pojmovi sadržaja programa
--	--	---

---

²Standardi obrazovnih postignuća dostižu se **na kraju općeg srednjeg obrazovanja**. Isti standard (ili njegov dio) aktiviraće se više puta tokom školske godine, odnosno do kraja srednjeg obrazovanja, ali uz pomoć različitih ishoda. Takvo postupanje osigurava dosezanje sve višeg i višeg nivoa pojedinačnih učeničkih postignuća, a učenička znanja, vještine i sposobnosti se neprestano sagledavaju iz novih uglova, utvrđuju, proširuju i sistematizuju.

S obzirom na složenost predmeta *Bosanski jezik i književnost* i oblasti unutar predmeta, neophodno je postupno ostvarivati sve standarde kroz sve četiri godine srednjoškolskog obrazovanja, ali pojedini standardi se mogu vidjeti i kao konkretnije povezani sa određenim ishodom.

<p>2BJK.1.1.1. Posjeduje osnovna znanja o jeziku kao sistemu znakova i sredstvu sporazumijevanja i komuniciranja; ima osjećaj pripadnosti i poštivanja prema vlastitom jeziku i uvažava i poštuje druge jezike; ima potrebu upotrebe jezika na pozitivan i društveno odgovoran način, bez predrasuda; razumije red riječi u rečenici, poznaje povezivanje rečenica u diskurz, prepoznaje tipove teksta; razlikuje temeljne jezikoslovne pojmove; zna osnovne pojmove iz sociolingvistike; ima osnovna znanja o fazama razvoja bosanskog jezika kroz stoljeća; poznaje i primjenjuje pravopisnu normu.</p> <p>2BJK.1.1.2. Razlikuje književni/standardni jezik i dijalekte, ima pravilan stav prema svom i drugim dijalektima; ima potrebu da čuva svoj dijalekat i sve potrebite različenosti, ali i da razvija tolerantnost prema drugim dijalektima; umije da prepozna osnovne varijetete; razumije položaj etnografskih dijalektizama u standardnom jeziku i prepoznaje funkcionalne stilove bosanskog jezika; zna osnovne podatke o mjestu bosanskog jezika među drugim slavenskim i indoevropskim jezicima; umije da koristi rječnike, enciklopedije, knjige, novine, literaturu i internet kao izvor informacija.</p> <p>2BJK.1.1.3. Zna osnovnu podjelu glasova i umije da napravi razliku između pravilnog i nepravilnog izgovora glasa; prepoznaje fonetske i fonološke jedinice bosanskog standardnog jezika, njihova artikulaciona i akustička obilježja; pravilno upotrebljava glas „h“ gdje mu je po etimologiji i normi mjesto;</p>	<p>– objasni prvu i drugu razvojnu fazu bosanskoga književnoga jezika;</p> <p>– objasni razliku između etimološkog i fonološkog pravopisa;</p> <p>– napiše tekst, primjenjujući forme i obilježja publicističkog i administrativnog stila;</p> <p>– objasni pojam morfeme i razlikuje gramatičku od tvorbene analize riječi (tvorbenu osnovu i nastavak i gramatičku osnovu i nastavak);</p> <p>– primijeni sistemska znanja o vrstama i podvrstama riječi i njihovim gramatičkim kategorijama;</p>	<p>JEZIK</p> <ul style="list-style-type: none"> • Morfologija • Historija bosanskoga jezika od 16. do 18. stoljeća
---	---	---

<p>ima osnovna znanja o slogu, njegovoj strukturi i tipovima; zna jedinice akcenatskog sistema i njihova obilježja; razumije pojmove: enklitika i proklitika, postakcenatska dužina.</p> <p>2BJK.1.1.4. Poznaje i razlikuje promjenljive i nepromjenljive vrste riječi, kao i njihove podvrste; prepoznaje oblike sa izvršenim glasovnim promjenama i odstupanja od njih; uočava osnove i nastavke u promjenljivim riječima; zna osnovne vrste morfema i umije da gradi nove riječi primjenjujući principe tvorbe.</p> <p>2BJK.1.1.5. Pravilno sklapa rečenicu; zna osnovne pojmove sintakse i nazive rečeničnih dijelova od kojih se stvara rečenica; prepoznaje u rečenici objekat, atribut i apoziciju; pravi razliku između aktivne i pasivne rečenice.</p> <p>2BJK.1.1.6. Ima leksički fond u skladu sa svojom dobi, interesima i potrebama, kojim se služi u skladu sa jezičkom normom; razumije leksičko-semantičke pojmove (metafora, metonimija, antonimi, sinonimi, homonimi); razlikuje posuđenice od domaćih riječi i zna razloge jezičkog posuđivanja riječi, ali ih ne upotrebljava automatski (osim onih tuđica, a posebno orijentalizama, za koje ne postoji zamjena u bosanskom jeziku); razumije značenje frazema u bosanskom jeziku; poznaje pravopisne priručnike, rječnike i gramatike bosanskog jezika i umije da se koristi njima.</p> <p>2BJK.2.1.1. Posjeduje šira znanja o historijskom razvoju jezika i njegovimbitnim svojstvima; posjeduje osnovna znanja o razvoju</p>		
--	--	--

<p>i vrsti pisma; definira i razlikuje jezične jedinice koje pripadaju različitim jezičnim nivoima; posjeduje osnovna znanja o pravopisu i vrstama pravopisa; ima osnovna znanja o jezičnoj raznolikosti i srodnosti, jezičnim univerzalijama; posjeduje kulturu dijaloga; razumije ono što standardni varijetet odvajaju od drugih varijeteta; čuva zavičajni govor uz najveće poštovanje kulturnih vrijednosti drugih naroda i etničkih zajednica.</p> <p>2BJK.2.1.2. Razlikuje dijalekte i poddijalekte bosanskog jezika i njihove glavne osobine; zna osnovna pravila zamjene glasa jat (ijekavski, ekavski i ikavski govori); zna faze razvoja bosanskog književnog jezika i značaj koji ima u kulturnom, društvenom i historijskom razvoju Bošnjaka; uvažava govornike drugih jezika i drugačijih govornih navika.</p> <p>2BJK.2.1.4. Posjeduje šira znanja o klasifikaciji riječi na vrste i podvrste; razlikuje osnovne načine tvorbe riječi (izvođenje, slaganje, kombinovanje); poznaje pojam morfeme i osnovnu podjelu i umije da izvrši podjelu riječi na tvorbene morfeme; primjenjuje normu u vezi s oblicima riječi u manje frekventnim slučajevima.</p>		
---	--	--

<p>2BJK.1.2.1. Poznata su mu sva djela koja obuhvata plan i program. Umije da imenuje autore određenih djela i da ih smjesti u književnohistorijski kontekst. Zna da odredi kojoj epohi u razvoju književnosti ta djela pripadaju; zna osnovne odlike epoha i vrijeme njihova trajanja, najznačajnije predstavnike i naslove djelâ.</p> <p>2BJK.1.2.2. Usvojio je terminologiju književnoteorijskih pojmova koju zna da primijeni na djelima i tekstovima koji se obrađuju; književnoteorijske pojmove umije da objasni, zna da navede adekvatne primjere. Poznati su mu pojmovi: bošnjačka i svjetska književnost, autorska i narodna književnost, interpretacija, književnoumjetnički i književnonaučni tekst; književni rodovi (odlike lirskog, dramskog i epskog), književni žanrovi. Kada je u pitanju starija književnost Bošnjaka, poznaje poetičke osobenosti žanrova bosanskog srednjovjekovlja: administrativni žanrovi (povelja, darovnica...), književni žanrovi (aleksandrida), epigrafika (natpisi na stećcima i pločama...) i crkveni žanrovi (evanđelja, apokrifi, kodeksi...); poznaje poetičke i formalne osobenosti književnosti na orijentalnim jezicima, njene žanrove (divan, kasida, gazel, mevlud, mufred, mesneviya, rubajja...).</p> <p>2BJK.1.2.3. Naučio je da, pristupajući tumačenju književnoumjetničkih i književnonaučnih tekstova, obrati pažnju i na spoljašnji i na unutarnji pristup. Na spoljašnjem nivou proučava biografiju, historijski</p>	<p>– navede i objasni društveno-historijske okolnosti koje su utjecale na pojavu književnosti Bošnjaka na orijentalnim jezicima, odnosno alhamijado literature;</p> <p>– usporedi stilska sredstva divanske književnosti sa umjetničkim sredstvima prethodnih epoha (pravaca);</p> <p>– odredi društveni i kulturološki značaj prosvjetiteljskih ideja, posebno u srpskoj kulturi;</p> <p>– objasni utjecaj romantizma na formiranje nacionalnog identiteta;</p> <p>– sastavi tabelu sa najznačajnijim predstavnicima alhamijado književnosti, njihovim djelima i odlikama;</p> <p>– usporedi stilske karakteristike evropskog i bošnjačkog/srpskog/hrvatskog romantizma;</p> <p>– utvrdi sličnosti i razlike alhamijado i divanske književnosti:</p> <p>– usporedi i primjerima ilustruje književne odlike djela koja pripadaju književnosti Bošnjaka na orijentalnim jezicima;</p> <p>– protumači i vrednuje posebnosti književnih junaka i junakinja (problem roda, identiteta, klasne raslojenosti);</p>	<p>KNJIŽEVNOST</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kasni srednji vijek • Renesansa • Klasicizam • Racionalizam i prosvjetiteljstvo • Književnost Bošnjaka na orijentalnim jezicima • Alhamijado književnost • Epistolarna književnost • Romantizam
--	--	--

<p>kontekst; na unutarnjem nivou se bavi sižeom, žanrovima, temom, motivima. Naučio je da prepoznaje osnovne elemente strukture književnog djela, umije da usporedi bošnjačku književnost sa svjetskim književnim ostvarenjima.</p> <p>2BJK.1.2.4. Određuje žanrovsku osobenost djela, kompoziciju i stilističke elemente.</p> <p>2BJK.1.2.5. Uočava osobenosti književnosti u različitim kontekstima (naučnom, filozofskom, historijskom...).</p> <p>2BJK.1.2.6. Poznaje panoramu bošnjačke književnosti i umije da je posmatra u okviru društveno-historijsko-političkog konteksta; zna njene tokove i specifičnosti.</p> <p>2BJK.1.2.7. Shvaća sve okvire i pitanja koje književno djelo pokreće. Pronalazi problem koji postoji u umjetničkom ostvarenju i uz pomoć nastavnika argumentira svoje stavove vezane za karakter junaka, njegov odnos prema sredini, društvu; razumije okolnosti pod kojima bitiše i egzistira.</p> <p>2BJK.1.2.8. Naučio je da koristisekundarnu literaturu i na taj način svestranije pristupa savladavanju nastavnog sadržaja.</p> <p>2BJK.1.2.9. Bošnjačka i svjetska književnost sa kojom se upoznao otvorila mu je bogati čitalački svijet. Uočio je važnost bošnjačke književnosti za spoznaju svog nacionalnog bića i identiteta.</p> <p>književne i neumjetničke tekstove; izražajno čita i kazuje lakše književnoumjetničke tekstove; u zvaničnim situacijama govori o jednostavnijim temama iz oblasti jezika, književnosti i kulture koristeći se korektnim jezičkim izrazom (tj. govori tečno, bez</p>		
--	--	--

<p>zamuckivanja, poštapalica, prevelikih pauza, osmišljavajući rečenicu unaprijed) i odgovarajućim književnim i gramatičkim terminima, prilagođavajući prilikama, situacijama, govorniku i temi verbalna i neverbalna jezička sredstva (držanje, mimiku, gestikulaciju); posjeduje kulturu slušanja tuđeg izlaganja; u stanju je da s pažnjom sluša predavanja o jeziku, književnosti, jezičkoj kulturi; primjenjuje književnojezičku akcentuaciju i uspoređuje svoj akcent sa književnim i trudi se da govorenje normira.</p> <p>2BJK.2.2.1. Tumači književni tekst posmatrajući ga sa aspekta teme, ideje i kompozicije djela; objašnjava djelo kroz kontekst.</p> <p>2BJK.2.2.6. Široku paletu novousvojenih književnoteorijskih pojmova u okviru bošnjačke književnosti primjenjuje kada tumači djela predviđena planom. Razlikuje karakteristike alhamijado i divanske književnosti; posjeduje znanja o odlikama epoha i pravaca u razvoju bošnjačke i svjetske književnosti.</p> <p>2BJK.2.2.9. Koristeći bogatstvo bošnjačke i svjetske književne baštine, razvija lične mogućnosti vezane za percepciju, doživljaj, komparaciju, vrednovanje različitih književnoumjetničkih i književnonaučnih sadržaja; razvija literarno, kulturno, jezičko i nacionalno biće u sebi.</p>		
--	--	--

<p>2BJK.1.3.1. Govori razgovjetno, poštivajući ortoepska pravila književnog jezika; tečno i jasno čita naglas književne i neumjetničke tekstove; izražajno čita i kazuje lakše književnoumjetničke tekstove; u zvaničnim situacijama govori o jednostavnijim temama iz oblasti jezika, književnosti i kulture koristeći se korektnim jezičkim izrazom (tj. govori tečno, bez zamuckivanja, poštapalica, prevelikih pauza, osmišljavajući rečenicu unaprijed) i odgovarajućim književnim i gramatičkim terminima, prilagođavajući prilikama, situacijama, govorniku i temi verbalna i neverbalna jezička sredstva (držanje, mimiku, gestikulaciju); posjeduje kulturu slušanja tuđeg izlaganja; u stanju je da s pažnjom sluša predavanja o jeziku, književnosti, jezičkoj kulturi; primjenjuje književnojezičku akcentuaciju i uspoređuje svoj akcent sa književnim i trudi se da govorenje normira.</p> <p>2BJK.1.3.2. Koristi oba pisma, dajući prednost latinici; primjenjuje osnovna pravopisna pravila i umije se koristiti školskim izdanjem Pravopisa; tokom pisanja izdvaja dijelove teksta, daje naslove i podnaslove, umije da citira i parafrazira; sastavlja pismo – privatno i službeno, biografiju, molbu, žalbu, zahtjev, oglas; zna da popuni različite formulare i obrasce; sastavlja maturalni rad poštivajući pravila izrade stručnog rada (upotrebljava fusnote i sastavlja sadržaj i bibliografiju).</p> <p>2BJK.1.3.3. Govoreći i pišući o nekoj temi (iz jezika, književnosti ili slobodnoj temi) jasno strukturira</p>	<ul style="list-style-type: none"> – primijeni pravopisna rješenja u vezi sa pisanjem skraćenica; – primijeni osnovna tipografsko-pravopisna rješenja u vezi sa kucanim tekstom (razmak i štamparski tipovi sloga); – jasno i sažeto predstavi historiju knjige i biblioteke; – učestvuje u javnim razgovorima sa više učesnika (na teme iz oblasti jezika i književnosti); – oblikuje svoj govor prema situaciji i primijeni književnojezičku normu; – sastavi složeniji tekst, koristeći se opisom i pripovijedanjem. 	<p style="text-align: center;">JEZIČKA KULTURA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pravopis • Usmeno i pismeno izražavanje
--	---	--

<p>kazivanja i povezuje njegove dijelove na primjeren način; razlikuje bitno od nebitnog i drži se osnovne teme; sastavlja jednostavniji govorni i pisani tekst koristeći se opisom, pripovijedanjem i izlaganjem; umije ukratko da opiše svoja osjećanja i doživljava književnog ili drugog umjetničkog djela; sažeto prepričava jednostavniji književnoumjetnički tekst i izdvaja njegove važne ili zanimljive dijelove; rezimira jednostavniji književni i neumjetnički tekst.</p> <p>2BJK.1.3.4. Ima sposobnost i naviku da u različite svrhe (informiranje, učenje, lični razvoj, estetski doživljaj, zabava...) čita tekstove srednje težine (književnoumjetničke tekstove, stručne i naučnopolularne tekstove iz oblasti nauke o jeziku i književnosti, tekstove iz medija1); primjenjuje predložene strategije čitanja.</p> <p>2BJK.1.3.5. U raspravi ili razmjeni mišljenja na teme iz književnosti, jezika i kulture umije u kratkim crtama da iznese i obrazloži ideju ili stav za koji se zalaže; govori odmjereno, oslanja se na argumente; u stanju je da čuje tuđe mišljenje; piše jednostavniji argumentirani tekst na teme iz književnosti, jezika i kulture.</p> <p>2BJK.1.3.6. Razumije književni i neumjetnički tekst srednje složenosti; prepoznaje njihovu svrhu, pronalazi eksplicitne i implicitne informacije; izdvaja glavne ideje teksta; prati razvoj određene ideje u tekstu; poredi osnovne informacije i ideje iz dvaju ili više tekstova.</p> <p>2BJK.1.3.7. Kritički promišlja</p>		
---	--	--

<p>književni i neumjetnički tekst srednje složenosti; razlikuje objektivnu tvrdnju od autorove interpretacije; procjenjuje da li autor neumjetničkog teksta iznosi sve potrebite informacije i da li pruža dovoljne i vjerodostojne dokaze za to što tvrdi; pravi distinkciju između neutralnosti i pristrasnosti; prepoznaje govor mržnje, diskriminacije, birokratski jezik i ima izgrađen negativan stav prema njima; umije u jednostavnim primjerima da ponudi alternativu birokratskom jeziku.</p> <p>2BJK.1.3.8. Prepoznaje strukturu, različite elemente, stilske odlike (metaforičnost, slikovitost, ekspresivnost) književnog i neumjetničkog teksta; prepoznaje konotativno značenje riječi u datom kontekstu i razumije njegovu svrhu; određuje značenje nepoznate riječi na osnovukonteksta i tvorbenog modela; razumije značaj čitanja za unapređivanje leksičkog fonda.</p> <p>2BJK.2.3.3. Sastavlja složeniji pisani tekst (iz jezika, književnosti ili slobodna tema) koristeći se opisom, pripovijedanjem i izlaganjem; u govornoj ili pisanoj raspravi precizno iznosi svoje ideje i obrazlaže svoj stav; trudi se da govori i piše zanimljivo, praveći prikladne digresije i birajući zanimljive detalje i odgovarajuće primjere; uočava poentu i izlaže je na prikladan način; precizno iznosi svoje doživljaje i utiske povodom književnog ili drugog umjetničkog djela; sažeto prepričava složeniji književni tekst i rezimira složeniji književni i neumjetnički tekst na teme neposredno vezane za gradivo; piše izvještaje i referat; primjenjuje pravopisnu normu u slučajevima</p>		
---	--	--

<p>predviđenim programom.</p> <p>2BJK.2.3.4. Ima sposobnost i naviku da u različite svrhe (informiranje, učenje, lični razvoj, estetski doživljaj, zabava...) čita zahtjevnije tekstove (književnoumjetničke tekstove, stručne i naučpopularne tekstove iz oblasti nauke o jeziku i književnosti, tekstove iz medija); ima izgrađen čitalački ukus svojstven kulturnom i obrazovnom čovjeku; primjenjuje složene strategije čitanja; bira strategiju čitanja koja odgovara svrsi čitanja.</p>		
---	--	--

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

I PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Nastava i učenje *Bosanskog jezika i književnosti* treba da doprinesu razvoju stvaralačkog i istraživačkog duha koji će omogućiti učenicima da razvijaju znanja, vrijednosti i funkcionalne vještine koje će moći da koriste u daljem obrazovanju, u profesionalnom radu i u svakodnevnom životu; formiraju vrijednosne stavove kojima se čuva nacionalna i svjetska kulturna baština; osposobljavaju se za život u multikulturalnom društvu; razvijaju opće i međupredmetne kompetencije, relevantne za aktivno učešće u zajednici i cjeloživotno učenje.

Kvalitet i trajnost znanja, umijeća, vještina i stavova učenika umnogome zavise od principa, oblika, metoda i sredstava koji se koriste u procesu učenja. Zbog toga savremena nastava *Bosanskog jezika i književnosti* pretpostavlja ostvarivanje ishoda uz pojačanu misaonu aktivnost učenika, poštovanja i uvažavanja didaktičkih principa (posebno: svjesne aktivnosti učenika, naučnosti, primjerenosti, postupnosti, sistematičnosti i očiglednosti), kao i adekvatnu primjenu onih nastavnih oblika, metoda, postupaka i sredstava čiju su vrijednost utvrdile i potvrdile savremena praksa i metodika nastave i učenja bosanskog jezika i književnosti (prije svega: razni vidovi organizacije rada i korišćenje komunikativnih, logičkih i stručnih (specijalnih) metoda primjerenih sadržajima obrade i mogućnostima učenika). Izbor određenih nastavnih oblika, metoda, postupaka i sredstava uvjetovan je,

prije svega, ishodima koje treba ostvariti, a potom i sadržajima koji će pomoći da se propisani ishodi ostvare.

Redovna nastava i učenje *Bosanskog jezika i književnosti* izvodi se u specijaliziranim učionicama i kabinetima za ovaj predmet, koji treba da budu opremljeni u skladu sa normativima za gimnazije. Djelimično, ona se organizira i u drugim školskim prostorijama (biblioteci-medijateci, čitaonici, audiovizuelnoj sali i sl.).

U nastavi *Bosanskog jezika i književnosti* koriste se odobreni udžbenici i priručnici, kao i bibliotečko-informacijska i informatička građa, značajna za sistematsko osposobljavanje učenika za samostalno korištenje raznih izvora saznanja u nastavi i van nje.

Oblasti *Jezik, Književnost i Jezička kultura* treba da čine predmetnu cjelinu, da se prožimaju i upotpunjuju. Stoga je preporučeni broj časova samo okviran (za oblast *Jezik* 22, za *Književnost* 67, a za *Jezičku kulturu* 24). Pažljivim planiranjem nastave i učenja koje treba da dovedu do ostvarenosti predviđenih ishoda za sve tri oblasti, nastavnik će sam, uz praćenje rezultata učenika, raspoređivati broj časova.

II OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

OBLAST: JEZIK

Program za drugi razred gimnazije u dijelu *Jezik* organiziran je u dvije oblasti/teme i usklađen sa ishodima za ovaj razred, a prema opisima standarda učeničkih postignuća. Programom se predviđa proširivanje znanja iz oblasti obrađenih u osnovnoj školi, ali i uvođenje novih pojmova.

Historija bosanskog jezika. U okviru ove teme učenici treba da steknu osnovna znanja o bosanskom jeziku i pravopisu od početka 16. do kraja 18. stoljeća. To znači da treba da budu upoznati najprije sa aktivnošću na narodnom jeziku, zatim stvaralaštvom na orijentalnim jezicima i alhamijado literaturom. Sa osobenostima bosančice učenike treba upoznati pomoću druge faze razvoja bosanskog jezika iz *Gramatike bosanskog jezika za srednje škole* autora Dževada Jahića, Senahida Halilovića i Ismaila Palića, upoznati ih sa ustavnim i rukopisnom bosančicom, sličnostima i razlikama.

Preporučuje se da nastavnici upute učenike na činjenicu da se jezik danas posmatra kao samostalan prema lingvističkim, ali i društvenim kriterijumima, kao i da prednost treba dati naučnom (lingvističkom) pristupu.

U okviru ove teme učenike treba upoznati sa osnovnim principima bosanske književne norme i jezičke kulture, kao i sa osnovnim priručnicima za njegovanje jezičke kulture. Preporučljivo je da se nastavna jedinica realizuje putem istraživačkih zadataka, projektne nastave, prezentacija grupnih radova učenika, koje se zasnivaju na temama i sadržini izabranih navedenih priručnika.

S tim u vezi su i osnovni podaci o dva pisma: latinici, kao primarnom pismu bosanskoga jezika i ćirilici. Potrebno je učenicima skrenuti pažnju na česte greške prilikom upotrebe oba pisma, bilo da se tekst piše rukom ili se unosi elektronski. Preporučuje se korelacija sa ishodom iz oblasti *Jezička kultura* i realizacija časa-rasprave na neku od sljedećih tema: *Važno je da službeni natpisi budu ćirilički, U*

društvenim medijima latinici treba dati prednost, Pisanje vlastitih imena sa latiničkom grafemom „DJ“ umesto „Đ“ nije opravdano i sl.

Na kraju ove teme u osnovnim crtama treba predstaviti jezičku situaciju (jezik i pismo u službenoj upotrebi, jezici sa statusom jezika nacionalnih manjina). (Preporučeni broj časova: 2)

Morfologija. U okviru ove teme učenici treba da prošire znanja iz morfologije stečena u osnovnoj školi.

Potrebno je objasniti razliku između morfologije u užem smislu i tvorbe riječi, tj.razliku između gramatičke i tvorbene osnove, gramatičkih nastavaka i tvorbenih sufiksa. Na jednostavnim primjerima treba objasniti pojam morfeme, dati podjelu morfema i pokazati odnos između morfeme i riječi. Podijeliti riječi na promjenljive i nepromjenljive, a u okviru promjenljivih ukazati na imenske riječi (i njihovu gramatičku osnovu) i glagole sa dva tipa gramatičke osnove. Objasniti šta su to gramatičke kategorije i dati podjelu na morfološke i klasifikacione.

Svaku vrstu riječi obraditi posebno: imenice (podjela po značenju; gramatičke kategorije i podjela po gramatičkim kriterijumima na singularija i pluralija tantum i na četiri imeničke deklinacione vrste); pridjeve (podjela po značenju; gramatičke kategorije, uključujući i pridevski vid); zamjenice (podjela po značenju; osnovne karakteristike deklinacije zamjenica); brojeve (podjela po značenju, uključujući i brojne pridjeve); glagole (glagolski vid, glagolski rod, morfološke glagolske kategorije, uključujući stanje i potvrđnost/odričnost); priloge, prijedloge, veznike, rječce i uzvike. (Preporučeni broj časova: 20)

OBLAST: KNJIŽEVNOST

Program za drugi razred gimnazije u segmentu *Književnost* organiziran je u osam oblasti / teme i usklađen s ishodima učenja za ovaj razred (a prema opisima standarda učeničkih postignuća).

Kasni srednji vijek

Obavezni sadržaji

U okviru ove teme učenike treba upoznati sa društveno-historijskim prilikama u Italiji koje su prethodile razvijanju nacionalne književnosti na narodnom jeziku u kojoj je (za razliku od dotadašnjih religioznih tema i motiva) u središtu čovjek. Odlike, podjele i predstavnike kasnog srednjeg vijeka učenici će imati prilike da istražuju kroz *Božanstvenu komediju* Dantea Aligijerija, *Kanconijer* Frančeska Petrarke i *Dekameron* Đovanija Bokača.

Kroz analizu književnih tekstova učenici utvrđuju i proširuju znanje o versifikaciji, metrici kao i književnim vrstama, posebno sonetu.

Izborni sadržaji

Zainteresirane učenike upoznati sa idejama i pogledima na svijet Erazma Rotterdamskog i Thomasa Morea koji su bili utemeljeni u humanističkim zanosima. Također zainteresirane učenike uputiti na kompletno čitanje i detaljniju analizu *Božanstvene komedije*, *Kanconijera* i *Dekameron*.

(Preporučeni broj časova: 5)

Humanizam i renesansa

Humanizam i renesansa u književnosti i umjetnosti. Značaj humanizma i renesanse za razvoj evropske kulture i civilizacije. Razlike i sličnosti sa prethodnim epohama. Karakteristike i vrijednosti renesanse uočavaju se i razumiju kroz programske tekstove *Don Kihot* Miguela de Servantesa i *Hamlet* Viljema Šekspira, kao i kroz najpoznatiju svjetsku ljubav *Romeo i Julija*. U okviru ove teme učenici će steći saznanja o pokretu humanizma i renesanse u književnosti, historiji, umjetnosti, arhitekturi, nauci i kulturi.

(Preporučeni broj časova: 7)

Klasicizam

Djela i predstavnici kroz koje će se učenici upoznati sa klasicizmom su Žan Rasin *Fedra* i Molijer Žan Batist Poklen *Tvrđica*, dakle francuska književnost prednjači u klasicizmu. Učenici će sami dolaziti do zaključka kako je antička književnost uzor klasicizmu po formi, stilu i sadržaju. (Preporučeni broj časova: 3)

Racionalizam i prosvjetiteljstvo

Obavezni sadržaji

U okviru ove teme učenicima je potrebno predočiti vremensko nepodudaranje prosvjetiteljstva u evropskoj književnosti i kulturi i u srpskoj i istaći da pored zajedničkih ideja koje su obilježile taj vijek u Evropi, u srpskoj kulturi i književnosti one imaju snažnu usmjerenost na obrazovanje nacionalnog bića, razvijanje nacionalnog jezika i pismenosti na njemu. U tom smislu ih treba upoznati sa ulogom koju je Dositej Obradović odigrao u srpskoj kulturi i to pokazati na njegovom programskom tekstu *Pismo ljubeznom Haralampiju*; čitanje odlomaka njegovog autobiografskog djela *Život i priključenja* treba usmjeriti na uočavanje želje za samoobrazovanjem, za putovanjem kao mogućnošću prosvjećivanja..

(Preporučeni broj časova: 4)

Književnost Bošnjaka na orijentalnim jezicima

U okviru ove teme učenicima je potrebno predočiti ili njih uputiti na izvore da dođu do saznanja u vezi sa historijsko-društvenim prilikama u kojima dolazi do stvaranja književnosti na orijentalnim jezicima. Dolaskom Osmanskog carstva na južnoslavenski prostor stižu se uvjeti za preplitanja orijentalno-islamske kulture i kulture južnoslavenskih naroda. Učenici će u okviru ove oblasti produbiti svoja površna znanja iz osnovne škole što se tiče ove oblasti. Upoznat će se sa osobenostima ove književnosti, posebnošću stvaranja na tri jezika (arapskom, turskom i perzijskom), specifičnim književnim žanrovima kao što su: bejt, mufred, gazel, kasida, mesneviya, rubaija, zatim potpuno drugačijom versifikacijom i metrikom, zatim sufijskom poezijom i sufizmom kao specifičnim oblikom islamske filozofije.

Učenici će se upoznati sa simbolikom u divanskoj poeziji, profanom i apsolutnom Ljubavlju kroz stvaralaštvo vrsnih bošnjačkih pjesnika kao što su: Mahmud-paša Abogović Adni, Hasan Zijai Mostarac, Derviš-paša Bajezidagić, Muhamed Nerkesija, Husein Lamekanija, Alaudin Sabit Užičanin, Hasan Kaimija, Fevzi Mostarac, Mehmed Mejli Gurani, Abdulvehab Ilhamija, Abdurrahman Sikirić Sirri, Ibrahim Zikrija, Fadil-paša Šerifović, Arif-beg Rizvanbegović Hikmet Stočević, Habiba Stočević.

Karakteristike i vrijednosti proze Bošnjaka na orijentalnim jezicima učenici će najbolje spoznati kroz izvrsne rasprave Mustafe Ejubovića, poznatijeg kao Šejh Jujo. Učenici će se sa posebnim žanrovima upoznati kroz najznačajniji ljetopis Mula Mustafe Bašeskije, zatim putopis Jusufa Livnjaka.

Književnost Bošnjaka na orijentalnim jezicima na prostorima jugozapadne Srbije učenici će spoznati kroz istaknute autore Arši Čaki Muhamed, Ahmed Vali Novopazarac, Ahmed Gurbi – baba. (Preporučeni broj časova: 12)

Alhamijado književnost

Obavezni sadržaji

Učenici će se u okviru alhamijado književnosti prvo upoznati sa terminom alhamijado, kao i nekoliko tipova alhamijado poezije kao što su ljubavna, vjerska, moralno-didaktička, buntovna. Specifičnost ove literature ogleda se u tome što je pisana arabicom, to je arapsko pismo prilagođeno bosanskom jeziku.

Posebno mjesto zauzima i leksikografija, jedan od prvih rječnika nastao je 1631. Godine *Potur-Šahidija (Makbuli-Arif)* čiji je autor Muhamed Hevai Uskufi, učenike upoznati sa specifičnošću ovog bosansko-turskog rječnika napisanog u stihovima. Pored leksikografskog rada treba učenike upoznati i sa njegovom religioznom poezijom.

Učenici će se u okviru ove teme upoznati i sa najzanimljivijom ljubavnom pjesmom alhamijado književnosti *Ašiklijski elif-be* Fejza Softe.

Pažnju zavređuje i jedna od prvih žena pjesnikinja Umihana Čuvidina sa svojom pjesmom *Čamdži Mujo i lijepa Uma*.

Što se tiče alhamijado književnosti Bošnjaka na prostorima jugozapadne Srbije učenike treba upoznati sa *Divanom* Sulejmana Tabakovića, *Mevludom* Hafiza Saliha Gaševića, *Kasidom* Nazifa Šuševića, zatim *Kasidom* Ibrahima Biočaka Pačariza.

Izborni sadržaj

Ukoliko su učenici zainteresirani treba ih uputiti na čitanje djela Arifa Brkića Sarajlije, Hamze Sulejmana Puzića, Jusufa Mula Rušovića i druge.

(Preporučeni broj časova: 14)

Epistolarna književnost

U okviru epistolarne književnosti učenike treba upoznati sa pisanom građom na rukopisnoj bosančici koja su nastala u pismima Bošnjaka iz XXI-XVIII stoljeća, a to su tzv. krajišnička pisma. Dosada je objavljeno oko 300 pisama, a veći dio se nalazi po arhivima i privatnim zbirkama.

Analizirati reprezentativne uzorke pisama sa učenicima.

(Preporučeni broj časova: 1)

Romantizam

Obavezni sadržaji

Sa glavnim odlikama romantizma kao književnog pravca učenici će se upoznati čitanjem Novalisovih fragmenta pod brojevima 773, 780, 1186, 1187, 1188, 1197, 1204, 1209, 1214, 1229, 1788, koji su pisani kao programski tekstovi (crtice).

Književno uobličavanje romantičarske teme svjetskog bola („veltšmerc“) učenici će shvatiti čitanjem odlomaka *Putovanje Čajlda Harolda*, Džordža Gordona Bajrona, Hajnriha Hajnea, Mihaila Ljermontova i romana u stihu *Evgeneije Onjegin* Aleksandra Sergejeviča Puškina.

Aspekt romantizma koji se odnosi na tematizovanje mračnih ponora čovjekove duše, strašnog, jezovitog i fantastičnog učenici će savladati čitanjem poeme *Gavran* Edgara Alana Poa.

Romantizam u južnoslavenskim književnostima odraditi na nekoliko časova počevši od hrvatske romantičarske lirike Vraza i Preradovića, potom upoznavanje slovenačkog romantizma kroz *Sonetni vijenac* Franca Prešerna.

Romantičarska tema ljubavi prema mrtvoj dragoj i elegičan odnos prema životu i umiranju obrađivaće se kroz poeziju Branka Radičevića, *Kad milidijah umrijeti*; Jovana Jovanovića Zmaja, *Đulici uveoci* (izbor); Laze Kostića, *Santa Maria della Salute*.

Bošnjački romantizam odraditi kroz stvaralaštvo Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka, njegov sakupljački rad *Narodno blago*, potom kroz život i djelo Safvet-bega Bašagića *Trofanda iz hercegovačke dubrave*.

Izborni sadržaji

Ukoliko se javi interesiranje za produbljivanje ove teme učenici mogu u dogovoru sa nastavnikom birati da čitaju i Puškinovu poemu *Cigani* u kojoj se također obrađuje tema slobode, nesputanog života i traganja za daljinama.

Ukoliko postoji potreba ili interesiranje za produbljivanjem ove teme, nastavnici mogu dati priliku učenicima da pročitaju i poemu Laze Kostića *Spomen na Ruvarca* koja se atmosferom, ritmom a donekle i temom nadovezuje na Poovu poemu, kao i pjesmom *Vilinski kralj* Johana Vofganga Getea (koja oslikavajući susret sa smrću postavlja antropomorfnu figuru Smrti). Ova tema se u prozi može obrađivati na primjerima pripovjedaka Edgara Alana Poa *Pad kuće Ašerovih* / *Maska Crvene smrti* ili romana *Frankenštajn* Meri Šeli.

Zainteresiranim učenicima treba pružiti mogućnost da ovu temu sagledaju iz perspektive evropske književnosti, na primjeru pesama *Lorelaj ili Azra* Hajnriha Hajnea.

Što se tiče bošnjačke književnosti učenike uputiti na *Bošnjaci i Hercegovci u Islamskoj književnosti, Misli i čuvstva, Opis orijentalnih rukopisa moje biblioteke* Safvet-bega Bašagića.

(Preporučeni broj časova: 19)

Od književnih djela iz izbornog sadržaja, nastavnik obavezno bira 8.

Sve što se čita i obrađuje u nastavi književnosti, smatra se lektirom. Djela za koja je potrebno više vremena učenicima da ih pročitaju, posmatraju se kao domaća lektira. Za njeno čitanje potrebno je ostaviti više vremena da bi se učenici aktivno uključili u nastavnu interpretaciju na časovima bosanskog jezika i književnosti. Ovo treba imati u vidu pri planiranju redosljeda i načina ostvarivanja nastave, jer domaću lektiru prate obimni i detaljni istraživački projekti. Uz pomoć zadataka za istraživačko čitanje i dugoročnijih projekata čitanja, učenici će se pouzdanije pripremati za rad na času, što će pogodovati i ostvarivanju nastavnog principa ekonomičnosti.

Proširuju se znanja o književnoteorijskim pojmovima koji su obrađivani u prethodnim razredima i uvode se novi pojmovi. Obrađivani pojmovi dobijaju novi historijski kontekst, a novi pojmovi uvode se kako bi se osnažila receptivna sposobnost.

Od 148 časova na kojima se tokom godine realizira nastava u općoj gimnaziji i na društvenom smjeru gimnazije, predlaže se da se na 80 časova obrađuju, utvrđuju i sistematiziraju sadržaji iz književnosti. Kako je ukupan broj književnih djela za obradu 48 uz koje nastavnici i učenici biraju još 8 preporučenih sadržaja (u odnosu na interesovanja i mogućnosti učenika), ukupan broj od 50 djela pruža mogućnost uspostavljanja dinamike obrade svakog pojedinog sadržaja na jednom ili na dva školska časa. Neka književna djela iziskivat će jedan čas, a neka dva ili tri, te je nastavnik taj koji predviđa i planira dinamiku rada na časovima obrade, utvrđivanja i sistematizacije gradiva, uključujući u to i različite nivoe obrade (interpretaciju, prikaz i osvrt), kao i povezivanje nastavnih sadržaja iz književnosti sa sadržajem iz jezika. Još jedna preporuka za nastavnika odnosi se na komparativno povezivanje i tumačenje tekstova koji dolaze iz različitih historijskih, kulturnih i žanrovskih okvira. Posebnu pažnju nastavnik bi trebalo da obrati i na osvjetljavanje raznovrsnosti relacija koje se uspostavljaju između kanonskih djela nacionalne i svjetske književnosti i dominantnih savremenih formi umjetničkog izraza i prezentacije (savremeni roman, dramski tekst; film, animirani film, strip, pozorišna predstava, historijsko-obrazovni sadržaji na televiziji i internetu, itd.).

Učenici se upoznaju sa planom, sadržajima predmeta i načinima rada. Učenicima se ukazuje na važnost planskog i blagovremenog pripremanja za časove obrade književnog djela (čitanje i tumačenje književnih djela, korištenje udžbenika, primarnih i sekundarnih izvora za tumačenje književnih djela).

Književno djelo uvodi se u nastavu doživljajnim i istraživačkim čitanjem, pripremnim zadacima, istraživačkim i radnim projektima.

Nivoi obrade. Tumačenje književnog djela može se realizirati i planirati za obradu na različitim nivoima (osvrt, prikaz, interpretacija).

Rad na času. Književne pojave, termini i pojmovi obrađuju se posredstvom planiranih književnih djela. U neposrednom radu, uz uvažavanje vodećih metodičkih principa i radnih načela, koriste se odgovarajuće obaveštajne, logičke i specijalne (stručne) metode. Metodska adekvatnost i jedinstvo teorijskih i praktičnih postupanja ključni su za uspješnu nastavu književnosti; književnoteorijska znanja se tumače kao pojave u konkretnim umjetničkim djelima, a znanja o njima se razvijaju i usavršavaju.

Razvijanje čitalačkih kompetencija. Učenici se obučavaju za aktivnu primjenu svih vrsta i vidova čitanja (doživljajno, istraživačko, izražajno i interpretativno, glasno čitanje, čitanje s bilješkama, čitanje u sebi), a prije svega za pomno čitanje, čitanje s uživljavanjem i razumijevanjem uz vrednovanje književnog djela.

Stvaralačke aktivnosti povodom tumačenja književnog djela. Pored čitanja, kao prvorazredne stvaralačke aktivnosti, u nastavi se organiziraju i odgovarajuće stvaralačke aktivnosti povodom obrade književnih djela. Posredstvom njih širi se interesiranje učenika za književnost, književna djela i autore, produbljuju se i nadopunjuju čitalačka interesovanja i usavršavaju čitalačke kompetencije. Stvaralačke aktivnosti realizuju se kao usmena produkcija (govorne vježbe, diskusije, razgovori, monolozi, recitovanje i kazivanje), pismena produkcija (pisanje eseja, radova, domaćih zadataka) i kombinirana produkcija (referiranja i prezentacije).

Izborni sadržaji dopunjavaju obavezni dio programa. Nastavnik je u obavezi da u dogovoru sa učenicima uz obrade književnih djela iz obaveznog programa obradi osam djela iz izbornog programa.

Vrednovanje napretka učenika je kontinuirano i sistematično. Vrednuje se aktivnost učenika tokom pripreme faze rada i tokom rada na času, učesće u radu prilikom tumačenja djela, učestalost javljanja, kvalitet odgovora, originalnost i argumentiranje stavova, uvažavanje gledišta drugih učenika i drugačijih viđenja, odnos prema radu, sposobnost primjene teorijskih znanja u konkretnim radnim okolnostima. Vrednovanje obuhvata i pismeno izražavanje (domaći zadaci povodom konkretnih književnih djela; godišnje do šest domaćih zadataka). U svrhu vrednovanja može biti planirano i testiranje, kako bi se stekao neposredan uvid u tekuća znanja učenika.

OBLAST: JEZIČKA KULTURA

Pravopis. U okviru ove teme učenici treba da prošire znanja iz pravopisa stečena u osnovnoj školi. Posebno obraditi: spojeno i odvojeno pisanje riječi (složenice, polysloženice, sintagme); pravopisne znake; skraćenice i pravopisna rješenja u kucanom tekstu (bjeline / razmaci, štamparski tipovi sloga). Preporučuju se vježbe pisanja različitih vrsta riječi tokom časova obrade i utvrđivanja morfologije u užem smislu. Posebno obratiti pažnju na pisanje glagolskih imenica sa prefiksom *ne* (kao što je: nepoznavanje), višecifrenih brojeva – osnovnih i rednih, imeničkih i pridjevskih izvedenica izvedenih od brojeva (poput: sedamdesetpetogodišnjica / 75-godišnjica), datuma, razlike u pisanju zamjenica sa prijedlogom *po* (npr.: po nešto / ponešto) i rječcom *god* (npr.: ko god / kogod), pridjeva, pisanja prijedloga *na* i *u* sa zbirnim brojevima: nadvoje (podijeliti), natroje, udvoje, utroje, učetvoro.

(Preporučeni broj časova: 8)

Usmeno i pismeno izražavanje

Unapređivanje i oplemenjivanje kulture govora i pisanja spada u temeljne vrijednosti izučavanja *Bosanskog jezika i književnosti*. Razvijanje ove ključne kompetencije ugrađeno je u sve oblasti i daje mogućnost nastavniku da, koristeći različite metode i tehnike, uvježbava govor i pisanje. Preporučuje se uvođenje eseja i upoznavanje učenika sa osnovnim odlikama.

Program za drugi razred gimnazije u oblasti *Jezička kultura* organiziran je tako da podrazumijeva četiri vještine: pisanje i govor (kao produktivne) i slušanje i čitanje (kao receptivne). Priprema za izradu pismenog zadatka, sama izrada i ispravka pismenog zadatka podrazumijevaju ukupno 16 časova, po četiri za svaki pismeni.

Priprema za izradu pismenih zadataka je kontinuirana djelatnost i ne ograničava se samo na jedan čas (prije izrade pismenog zadatka). Preporučuje se, prilikom izrade pismenog zadatka, korišćenje latiničnog pisma, dok se ćiriliica može koristiti kao pismo prilikom pisanja ispravke.

Vještina čitanja s razumijevanjem podrazumijeva čitanje književnih i ostalih tipova tekstova uz prepoznavanje eksplicitnih i implicitno datih informacija u tim tekstovima i otkrivanja uzročno-posljedičnih veza među elementima sadržaja.

Realizacija nastave i učenja jezika i jezičke kulture ostvaruje se u predmetnom jedinstvu sa nastavom književnosti.

Prilikom obrade sadržaja iz jezika preporučuje se:

- uočavanje jezičkih pojava u odgovarajućim primjerima uz oslanjanje i na jezičko osjećanje učenika;
- primjena gramatičkih pravila;
- uvježbavanje;
- korištenje tabela;
- izrađivanje crteža, shema, grafikona;
- navikavanje i podsticanje učenika da koriste odgovarajuću kvalitetnu literaturu, jezičke priručnike, rječnike, leksikone, pojmovnike.

(Preporučeni broj časova: 16)

III PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Pored standardnog, sumativnog vrednovanja koje još uvijek dominira u našem sistemu obrazovanja (procjenjuje znanje učenika na kraju jedne programske cjeline i sprovodi se standardiziranim mjernim instrumentima – pismenim i usmenim provjerama znanja, esejima, testovima, što za posljedicu ima kampanjsko učenje orijentirano na ocjenu), savremeni pristup nastavi pretpostavlja formativno vrednovanje – procjenu znanja tokom savladavanja programa i sticanja odgovarajuće kompetencije. Rezultat ovakvog vrednovanja daje povratnu informaciju i učeniku i nastavniku o tome koje kompetencije su dobro savladane, a koje ne, kao i o efikasnosti odgovarajućih metoda koje je nastavnik primijenio za ostvarivanje cilja. Formativno mjerenje podrazumijeva prikupljanje podataka o učeničkim postignućima, a najčešće tehnike su: realizacija praktičnih zadataka, promatranje i bilježenje učenikovih aktivnosti tokom nastave, neposredna komunikacija između učenika i

nastavnika, registar za svakog učenika (mapa napredovanja) itd. Rezultati formativnog vrednovanja na kraju nastavnog ciklusa treba da budu iskazana i sumativno – brojčanom ocenom. Ovakva ocjena ima smisla ako su u njoj sadržana sva postignuća učenika, redovno praćena i objektivno i profesionalno bilježena.

Rad svakog nastavnika sastoji se od planiranja, ostvarivanja i praćenja i vrednovanja. Važno je da nastavnik kontinuirano prati i vrednuje, osim postignuća učenika, i proces nastave i učenja, kao i sebe i sopstveni rad. Sve što se pokaže dobrim i korisnim nastavnik će koristiti i dalje u svojoj nastavnoj praksi, a sve što se pokaže kao nedovoljno efikasnim i efektivnim trebalo bi unaprijediti.